

Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet

Förutsättningar och arbetsformer i
grundskolan

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Vad Skolinspektionen granskat	4
De viktigaste iakttagelserna	4
Inledning	7
Problembild.....	8
Begreppsförklaring.....	10
Betydelsefulla faktorer för en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.....	11
Syfte och frågeställningar.....	13
Granskningens genomförande	14
Kvalitetsgranskningens iakttagelser	15
Huvudmannens arbete.....	15
Rektors arbete.....	20
Sammantagen bild av skolornas och huvudmännens utvecklingsområden ..	27
Avslutande diskussion	29
Lärare behöver ges goda förutsättningar att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet.....	30
Viktigt med ett vetenskapligt förhållningssätt för att undvika att bli styrd av färdiga koncept	31
Förutsättningar för kollegial samverkan och reflektion bör skapas	32
Samverkan med forskare kan stärka skolors arbete	33
Huvudmännen bör medvetet planera för att utveckla beprövad erfarenhet	34
Referenslista	36
Bilagor	39
Bilaga 1 Begreppsförklaring	39
Bilaga 2 Genomförande och metod	42
Bilaga 3 Granskade skolor och huvudmän	43
Bilaga 4 Rättslig reglering.....	44
Bilaga 5 Referenspersoner	46

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en detaljerad och systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område, i förhållande till nationella mål, riktlinjer och forskningsstudier. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till utveckling av skolors och huvudmäns arbete med att skapa en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Granskningen gör tydligt vad som behöver förbättras för att i högre grad nå målen för verksamheten inom det aktuella området. Syftet är även att beskriva väl fungerande inslag och att visa på framgångsfaktorer.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och huvudmännen, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Genom beskrivningar av viktiga kvalitetsaspekter inom granskningsområdet, avser rapporten att ge ett utvecklingsstöd även för skolor som inte har granskats.

Rapporten redovisar det sammantagna resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning med inriktning mot huvudmäns och rektorers arbete med att skapa förutsättningar för att utbildningen i grundskolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 30 skolor och 30 huvudmän som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor och huvudmän som granskats framgår av bilaga 3.

Anna Wide, Skolinspektionen i Göteborg, har varit projektledare för kvalitetsgranskningen och Caroline Engskär, Skolinspektionen i Umeå, har skrivit denna rapport.

Helén Ängmo

Generaldirektör

Maria Wassén

Avdelningschef Göteborg

Sammanfattning

Enligt skollagen ska utbildningen i svensk skola vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.¹ De verksamma i skolan behöver ges förutsättningar för att realisera detta i sitt arbete och sin undervisning, så att alla elever ges en god kvalitet i utbildningen. Studier visar emellertid att skolors förutsättningar och arbete inom området behöver utvecklas. Exempelvis är det få skolor som har en plan eller strategi för hur forskning och beprövad erfarenhet ska föras in kontinuerligt i verksamheten.² Flera rektorer och lärare ser också svårigheter i att få tillgång till relevant forskning, studier och kunskapsöversikter. De kan vidare uppleva osäkerhet kring hur ett arbete för vetenskaplig grund bör säkras i praktiken.³ Mot denna bakgrund har Skolinspektionen granskat rektorers och huvudmäns arbete med att skapa förutsättningar och stöd för en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁴

Vad Skolinspektionen granskat

Skolinspektionen har granskat kvaliteten i rektorns och huvudmannens arbete med att, utifrån identifierade behov, skapa förutsättningar för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. I granskningen har 30 grundskolor och deras 30 huvudmän granskats, varav fem fristående grundskolor.

De viktigaste iakttagelserna

Sammantaget har 17 skolor och 25 huvudmän bedömts behöva utveckla och åtgärda arbetet inom de granskade områdena i något eller några avseenden.

En majoritet av huvudmännen ger lite eller ett begränsat stöd för skolornas arbete med vetenskaplig grund

Huvudmännens stöd till skolorna för att skapa en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet är inte tillräckligt. Nästan en tredjedel av de besökta huvudmännen behöver i stor omfattning utveckla stödet och ge skolorna bättre möjligheter för detta arbete. Därtill har lika många huvudmän ett visst stödjande arbete, men de stödjer inte skolorna fullt ut. Huvudmän som ger lite eller begränsat stöd behöver bland annat ge skolorna bättre förutsättningar att söka och inhämta forskningsresultat. Det handlar också om att i högre grad skapa forum där rektorer kan samverka kring frågor som rör forskning eller till exempel skapa stödjande funktioner eller grupper för att sprida ny kunskap.

Det finns huvudmän i granskningen som har väl utvecklade strukturer för att stödja skolorna. Dessa huvudmän utvecklar exempelvis samverkan med lärosäten och tillhandahåller arenor där kunskap kan spridas, som exempelvis nätverk eller webbaserade forum. De har också funktioner eller grupper med olika uppdrag i

¹ 1 kap. 5 § tredje stycket skollagen (2010:800). Se bilaga 4 till denna rapport för en mer utförlig beskrivning av den rättsliga regleringen.

² Utvärderings- och forskningssektariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10.

³ Kroksmark, T. (2016). *Vad är en skola på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet med forskande lärare. Resultatdialog 2016*. Vetenskapsrådet. VR1616. ISBN 978-91-7307-336-3. Skolverket (2013). *Forskning för klassrummet*. Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken. Stockholm: Elanders Sverige.

⁴ I rapporten används av förenklighetsskäl i vissa fall endast begreppet forskning. Skolinspektionen avser dock hela skrivningen vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

relation till frågor som rör vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet som stödjer skolorna i deras arbete.

Cirka en tredjedel av skolorna har valt insatser i utbildningen utan kritiska jämförelser

Valet av insatser, såsom olika metoder och arbetssätt, för att utveckla utbildningen bör vara medvetna, underbyggda och inte till exempel oreflekterat bygga på en trend eller vad som för närvarande kan vara aktuellt.

För att få en bild av skolors arbete med kritiska jämförelser har Skolinspektionen tagit del av exempel på hur skolorna har identifierat vilka områden som bör prioriteras när det gäller att utveckla utbildningen, och hur de diskuterat, förhållit sig och valt nya insatser för att nå önskad utveckling.⁵ Exempel på insatser som skolorna har valt är kooperativt lärande, bedömning för lärande och "Skriva sig till lärande".

I omkring en tredjedel av de besökta skolorna har Skolinspektionen sett att rektorn och lärarna inte antagit ett kritiskt förhållningssätt vid valet av metoder och arbetssätt. På flera av dessa skolor har man inte baserat sitt val på ett brett underlag av källor. Rektorn eller lärarna har exempelvis inte jämfört och värderat olika metoder eller arbetssätt med samma inriktning för att säkerställa att den metod som valts baseras på relevant forskning och bäst svarar mot verksamhetens behov. Exempel finns på att enskilda forskningsstudier styrt valet av metod och att huvudmannens utbildningskoncept har begränsat skolans val av metoder och arbetssätt. Det förekommer också att rektorn och lärarna inte har undersökt om det finns eventuell kritik mot den valda insatsen.

I knappt två tredjedelar av de granskade skolorna har rektorn dock skapat förutsättningar för lärarna att anta ett vetenskapligt förhållningssätt i arbetet. I dessa skolor är det framträdande att rektorn och lärarna aktivt söker efter flera olika kunskapskällor i valet av insats samt att de kritiskt värderar och jämför olika insatser. Rektorn har också en förväntan om att lärarna ska föra kritiska diskussioner för att avgöra den nya kunskapens relevans för verksamheten och skapar möjlighet för detta. Exempel finns också på skolor där en ansvarsfunktion, i form av förstelärare, driver utvecklingsarbetet och främjar ett vetenskapligt förhållningssätt vid valet av arbetssätt.

Grunder för beprövad erfarenhet finns i ett fåtal fall

För att lärarnas erfarenheter ska kunna utvecklas till beprövad erfarenhet måste huvudmannen ta ansvar för att en samverkan mellan skolor kan ske och att de former för samverkan som finns utformas på ett sådant sätt att lärarnas erfarenheter kan delas, prövas och utvecklas i ett bredare sammanhang. Detta kräver planering och överblick. En viktig förutsättning är också att arbetet dokumenteras.

Granskningen visar att en majoritet av huvudmännen saknar strukturer för en bred samverkan mellan lärare från olika skolor för att lärarnas erfarenheter ska kunna utvecklas till beprövad erfarenhet. I vissa fall saknas samverkan mellan huvudmannens egna skolor. I andra fall saknas samverkan med andra huvudmäns skolor för att erfarenheter ska kunna delas och därmed prövas av flera.

⁵ Här avser vi främst insatser som syftar till att utveckla skolans utbildning på en övergripande nivå och inte i enskilda ämnen.

Både huvudmän och rektorer är i behov av att utveckla dokumentationen av de erfarenheter som prövats i utbildningen så att andra verksamma lärare kan ta del av denna kunskap. I ett fåtal fall har dock Skolinspektionen bedömt att huvudmän delar erfarenheter som prövats i utbildningen så brett att arbetet motsvarar Skolverkets definition av beprövad erfarenhet.⁶ Dessa exempel är viktiga att uppmärksamma.

Ansvarsfunktioner för att sprida forskning finns men uppdraget är inte alltid tydligt

Alla lärare har ett eget ansvar att arbeta utifrån vetenskaplig grund men behöver i arbetet stöd för att kunna följa och omvärldsbevaka forskning. Betydelsen av att det på skolor finns funktioner eller särskilt ansvariga personer som kan sprida forskning och beprövad erfarenhet är framträdande i granskningen. Lärare och rektorer beskriver utmaningar i arbetet med att söka efter relevant forskning, exempelvis att sortera bland och värdera den stora mängd studier och vetenskapliga artiklar som finns tillgängliga.

I nästan en fjärdedel av de granskade skolorna är ansvarsfördelningen på skolan i relation till frågor som rör vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet otydlig för lärarna. Det kan exempelvis handla om att det är otydligt för lärarna vem eller vilka som har mandat att arbeta med skolans utvecklingsarbete eller ansvar för att dela forskning och beprövad erfarenhet med kollegiet. Det kan också saknas ett tydligt gemensamt arbete för att förhålla sig till forskning och kunskapssammanställningar.

Skolinspektionen har uppmärksammat att det i välfungerande verksamheter finns en ansvarsfördelning som främjar ett arbete som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det handlar bland annat om att ansvarsfunktioner finns och har ett tydligt uppdrag, utrymme och mandat samt att deras funktion är känd i organisationen – exempelvis förstelärare med ett särskilt ansvar att bevaka och föra dialog kring forskning. Även en strukturerad samverkan med lärosäten har identifierats som betydelsefullt för skolornas arbete.

I flera skolor driver rektor ett medvetet arbete för att integrera valda metoder och arbetssätt

För att den forskning och beprövad erfarenhet som har valts i skolornas utvecklingsarbete ska komma eleverna till del måste rektorn ta ansvar och planera för hur kunskapen ska föras in i verksamheten och komma till praktisk användning i utbildningen. I drygt två tredjedelar av skolorna har rektorerna ordnat för att lärarna gemensamt ska kunna reflektera och diskutera kring valda insatser som ska anpassas och integreras i verksamheten. Dessa skolor arbetar med olika typer av regelbundna kollegiala samtal där lärarna läser litteratur, diskuterar i olika gruppkonstellationer och utifrån diskussionerna förbereder en insats i undervisningen. Därigenom finns det ett medvetet arbete för hur den nya kunskapen ska föras in i verksamheten.

⁶ För Skolverkets definition, se begreppsförklaring på s. 10.

Inledning

I 2010 års skollag infördes ett krav på att utbildningen i skolväsendet ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁷ Ur ett internationellt perspektiv är denna lagstiftning unik och sätter ett tydligt fokus på forskningens och den beprövade erfarenhetens betydelse i hela skolväsendet.⁸ I förarbetena till skollagens bestämmelse anges bland annat att de nationella styrdokumenterna ger läraren utrymme att välja innehåll och metoder för att nå målen. Vidare anges att detta kräver att läraren har ett vetenskapligt förhållningssätt i bemärkelsen att kritiskt granska och sätta enskilda faktakunskaper i ett sammanhang.⁹ Skolans arbete med att värdera och välja innehåll och metoder som ska användas i utbildningen ska därför präglas av ett vetenskapligt förhållningssätt och baseras på relevant forskning och beprövad erfarenhet.

Skolinspektionen har tidigare, inom ramen för tillsynen, kritiserat skolor för att utbildningen inte vilar på vetenskaplig grund. Detta har bland annat berört undervisningen i biologi samt sex och samlevnad. Rektorer och huvudmän behöver skapa förutsättningar för att utbildningen i grundskolan ska vila på gedigen kunskapsgrund genom att utveckla ett strukturerat arbete för att söka efter och använda forskning och beprövad erfarenhet som möter skolans behov av utveckling. Utbildningen riskerar annars att på sikt bli svagt underbyggd, hålla varierande kvalitet och i hög utsträckning bli personberoende.

I dag pågår flera nationella insatser för att stärka skolväsendets tillgång till forskning och beprövad erfarenhet. Vetenskapsrådet, Skolforskningsinstitutet och Skolverket bedriver arbete kring att initiera, stärka och sprida forskning. Möjligheter för samverkan mellan lärosäten och huvudmän finns bland annat genom den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärarutbildningen (VFU) och så kallade forskarskolor för lärare. Vid flera lärosäten finns det också regionala utvecklingscentrum (RUC) som verkar för ett närmare samarbete mellan skola, universitet och högskolor. Vidare fattade regeringen 2017 beslut om att inleda en femårig försöksverksamhet i syfte att pröva och utveckla olika modeller för att stärka den praktikinära forskningen i skolväsendet.¹⁰ Problembilden nedan indikerar dock att skolors och huvudmäns arbete med en utbildning på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet fortfarande är i behov av utveckling.

Denna tematiska kvalitetsgranskning syftar till att granska kvaliteten i rektorns och huvudmannens arbete med att, utifrån identifierade behov, skapa förutsättningar för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Granskningen belyser också hur rektorer och lärare har gått tillväga vid valet av insatser i skolors ordinarie arbete för att utveckla utbildningen. Det handlar om fortlöpande och stegvisa processer där forskning och beprövad erfarenhet från olika håll möter skolors vardagspraktik. Någon omprövning av de val skolorna gjort har inte skett, utan granskningens fokus är vilka förutsättningar lärare och rektorer har för att kunna göra väl underbyggd val. Det betyder även att det inte har gjorts några bedömningar av forskningens eller den beprövade erfarenhetens innehåll.

⁷ 1 kap. 5 § tredje stycket skollagen (2010:800).

⁸ SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

⁹ Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. s. 223 f.

¹⁰ Utbildningsdepartementet (2017). *Uppdrag om försöksverksamhet med praktikinära forskning*. Regeringsbeslut. Dnr U2015/03573/UH, U2017/01129/UH. Se även Uppsala universitet (2019). *Frågor och svar om ULF-avtal*. Hämtad från <http://www.ulfavtal.se/om-ulf-avtal/>, tillgänglig 2019-03-28.

Utänför granskningens inriktning ligger också hur en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövat erfarenhet praktiskt tar sig uttryck i klassrummen och hur uppföljningen av utvecklingsarbetet sker.

Problembild

Forskning visar att skolors förutsättningar för att arbeta utifrån vetenskaplig grund och beprövat erfarenhet varierar och att det finns ett utvecklingsbehov. Ett forskningsprojekt vid Högskolan i Jönköping¹¹, bestående av ett tjugotal delstudier, visar att lärare och rektorer har varierande uppfattningar av vad som menas med vetenskaplig grund i yrkesutövandet och vilka konsekvenser det får för skolan som kunskapsorganisation och för lärarnas arbete. Resultatet visar också att många lärare saknar grundläggande kunskaper om forskning och beprövat erfarenhet, vilket bidrar till att begreppen uppfattas som svåra och att det därmed saknas förutsättningarna för att uppfylla skollagens krav.¹²

Skolverket beskriver att det historiskt funnits en svag koppling mellan forskning om undervisning och lärares skolvardag. Ett skäl för detta kan vara att forskningen publiceras i tidskrifter som kanske inte finns tillgängliga för lärare i deras vardag samtidigt som det finns begränsat med tid för läsning och reflektion, både individuellt och i grupp.¹³ En studie av riksdagens utvärderings- och forskningssekreteriat visar bland annat att lärare och skolledare anser att de inte får tillräckligt med tid för att använda kunskap från ny forskning i sitt arbete. Flera lärare svarar också att det inte alltid är lätt att veta var relevant kunskap finns.¹⁴ Det finns också utmaningar när det gäller brist på stöd till lärare från skolans ledning och brist på mötesplatser mellan forskningsvärlden och skolan för diskussion av gemensamma frågor.¹⁵ I Riksdagsförvaltningens rapport uppger knappt hälften av lärarna att de får stöd från skolans ledning för att inhämta kunskap.¹⁶

Forskning leder sällan till kunskap som kan appliceras direkt i klassrummet. Det handlar snarare om att professionen måste göra avvägningar och ta ställning till vad resultaten från olika källor betyder för det egna arbetet. Det är också viktigt att den forskning och beprövade erfarenhet som värderas och väljs av lärarna i skolan möter identifierade behov i utbildningen. Media har uppmärksammat exempel på skolor och huvudmän som har använt sig av ovetenskapliga metoder och utvecklingskoncept för att nå högre kunskapsresultat.¹⁷ Sådana fall kan vara i strid med lagstiftningen. De metoder som används i utbildningen ska vara vetenskapligt

¹¹ Kroksmark, T. (2016). Vad är en skola på vetenskaplig grund och beprövat erfarenhet med forskande lärare. *Resultatdialog 2016*. Vetenskapsrådet. VR1616. ISBN 978-91-7307-336-3.

¹² Ibid.

¹³ Skolverket (2013). *Forskning för klassrummet. Vetenskaplig grund och beprövat erfarenhet i praktiken*. Stockholm: Elanders Sverige.

¹⁴ Utvärderings- och forskningssekreteriatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10.

¹⁵ Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. s. 143. Stockholm: Natur och Kultur. Utvärderings- och forskningssekreteriatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10.

¹⁶ Utvärderings- och forskningssekreteriatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10.

¹⁷ Se exempelvis Sveriges Radio (2017). *Puls för lärande – en myt enligt forskare*. Hämtad från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=95&artikel=6846653>, tillgänglig 2019-03-20. Sveriges Radio (2016). *Ovetenskapliga idéer om hjärnrörelse sprids i skolor*. Hämtad från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=406&artikel=6342572>, tillgänglig 2019-03-20.

grundade. Vidare framhåller Skolforskningsinstitutet att det finns en risk med att luta sig mot enskilda forskningsstudier om man inte har gedigna kunskaper på forskningsområdet så att man kan värdera resultatet. Risken finns att en enskild studie kan ha kommit till andra resultat än de flesta andra studier inom området.¹⁸

Även Bjursell och Sjödahl pekar på risker som handlar om de praktiska möjligheterna i skolans verksamhet. Forskarna lyfter bland annat att det kan vara svårt att hitta enkla metoder för arbetet och att det lätt kan uppstå snedvridningseffekter när resultat ska omsättas i skolpraktiken – vetenskapliga resultat är ofta framtagna inom ett specifikt ramverk medan det i en verksamhet finns många olika perspektiv som spelar in.¹⁹

Något förenklat kan man tala om att två argumentationslinjer har dominerat debatten om skolans möjligheter att integrera forskning. Den ena linjen menar att det saknas tillräckliga strukturer och metoder för att på ett tillförlitligt vis föra ut resultaten från pedagogisk forskning till skolan – till exempel genom systematiska forskningsöversikter. Den andra linjen betonar i stället att den vetenskapliga grunden måste byggas upp inifrån skolan genom lärarens medverkan i forskningen.²⁰ Flera betonar dock vikten av att professionen både kan vara mottagare och aktiva skapare av ny kunskap.²¹

Arbete med att utveckla och ta tillvara beprövad erfarenhet från lärarna på ett systematiskt sätt är något som skulle kunna främja utveckling i utbildningen. Den beprövade erfarenheten kan också fungera som en likvärdig komponent i den praktikinära forskningen där den i sig kan utgöra en utgångspunkt för att beforska praktiken.²² Det verkar dock inte finnas en samlad ambition och strategi för erfarenhetsbaserad kunskapsutveckling i skolan idag. Det finns en bristande systematik för att pröva erfarenheter som skapas i skolans verksamhet, vilket medför hinder för att använda erfarenheterna i skolans utveckling.²³

Indikationer finns också på att huvudmän har låga förväntningar på rektorer när det gäller att skapa en utbildning som vilar på vetenskaplig grund. Nihlfors och Johansson konstaterar utifrån en enkätundersökning till rektorer att en stor majoritet av rektorerna upplevde mycket höga krav från sig själva och från staten på att de ska implementera lagar och förordningar. Däremot verkade rektorerna inte uppleva så höga förväntningar från huvudmännen på arbetsuppgifter som till exempel är relaterade till att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund.²⁴

Sammantaget riskerar ovanstående att leda till att utbildningen inte är uppdaterad och att metoder som används inte är effektiva eller inte möter skolans behov av utveckling. I förlängningen finns en risk för att alla elever inte ges möjlighet att

¹⁸ Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

¹⁹ Bjursell, C. och Sjödahl, C. (2018). *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i kommuners styrdokument*. Skolchefsinstitutets rapport 1:2018, Jönköpings universitet, s. 17-19.

²⁰ Levinsson, M. (2013). *Evidens och existens – Evidensbaserad undervisning i ljuset av lärares erfarenheter*. (Doktorsavhandling) Göteborgs universitet.

²¹ Se t.ex. Utvärderings- och forskningssekreteriatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10. s. 23 f. SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*. Stockholm: Norstedts Juridik AB

²² SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*. Stockholm: Norstedts Juridik AB

²³ SOU 2018:17. *Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*, s. 106-107. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

²⁴ Nihlfors, E. och Johansson, O. (2013). *Rektor – en stark länk i styrningen av skolan*. SNS Utbildningskommission. s. 39. Stockholm: SNS Förlag.

utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar. Av dessa skäl har det varit angeläget att genomföra en tematisk kvalitetsgranskning av området.

Begreppsförklaring

Nedan preciseras hur Skolinspektionen väljer att använda centrala begrepp inom ramen för denna kvalitetsgranskning. Skolinspektionen utgår från Skolverkets definitioner och preciseringar av begreppen. Det bör emellertid tilläggas att innebörden av begreppen är omdiskuterade och att olika definitioner och förhållningssätt förekommer i debatten.²⁵ En mer utförlig begreppsförklaring återfinns i bilaga 1.

Vetenskaplig grund och vetenskapligt förhållningssätt

Vetenskaplig grund definieras inte i skollagen. Skolinspektionen utgår från Skolverkets definition av begreppet vetenskaplig grund. Enligt definitionen ska skolorna *använda kunskap som härrör från vetenskapliga studier samt praktisera ett systematiskt utforskande för att kritiskt kunna granska, pröva och sätta resultat i ett sammanhang*.²⁶ Enligt Skolverket är det material som åsyftas inom ramen för vetenskap klassiskt framtagen akademisk kunskap, alltså sådan kunskap som produceras vid universitet och högskolor.²⁷

Skolforskningsinstitutet särskiljer begreppen vetenskaplig grund och vetenskapligt förhållningssätt. Ett vetenskapligt förhållningssätt (eller kritiskt förhållningssätt) är, till skillnad från vetenskaplig grund, något man själv utvecklar. Ett vetenskapligt eller kritiskt förhållningssätt bör enligt Skolforskningsinstitutet antas i alla sammanhang där undervisningen planeras, genomförs eller utvärderas. I den här processen bör man fråga sig vem eller vilka som ligger bakom texten samt leta efter olika perspektiv och kritik mot de studier man läst.²⁸

Beprovad erfarenhet

Inte heller beprovad erfarenhet definieras i skollagen eller dess förarbeten. Skolinspektionen utgår från Skolverkets definition av begreppet beprovad erfarenhet. Enligt definitionen måste den beprövade erfarenheten *vara prövad, dokumenterad och genererad under en längre tidsperiod och av många*. I Skolverkets tolkning av skollagen byggs den beprövade erfarenheten upp i verksamheten och av professionen och den är lika viktig som den akademiskt framtagna kunskapen. Dessa kunskapskällor ska komplettera varandra.²⁹

Skolverket ger exempel på hur beprovad erfarenhet kan byggas: en idé prövas av en person (erfarenhet). Denna idé prövas sedan av flera kollegor, en grupp, genom gemensam reflektion och dokumentation (prövad erfarenhet). Slutligen prövas

²⁵ Se exempelvis SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*, s. 25-30. Stockholm: Norstedts Juridik AB. VBE-programmet (2017). *Vetenskap och beprovad erfarenhet skola*. Lund: Lunds universitet.

²⁶ Skolverket (2018). Promemoria om *Några begrepp för en forskningsbaserad verksamhet*. s. 4. dnr 2018:958.

²⁷ Ibid.

²⁸ Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

²⁹ Skolverket (2018). Promemoria om *Några begrepp för en forskningsbaserad verksamhet*. s. 4. dnr 2018:958. Skolverket (2012). Promemoria om *Vetenskaplig grund och beprovad erfarenhet*. dnr 2012:1700.

samma idé av flera grupper och dokumenteras samt systematiseras för att kunna föras vidare (beprövad erfarenhet).³⁰

Att arbeta forskningsbaserat

För att leva upp till skollagens krav på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet menar Skolverket att det krävs ett forskningsbaserat arbetssätt. Ett sådant arbetssätt innebär att medvetet och systematiskt använda sig av både vetenskapligt grundad kunskap och beprövad erfarenhet som bas för det egna kvalitets- och utvecklingsarbetet. För att göra det effektivt krävs att man diskuterar, kritiskt granskar, använder och utvärderar forskning på utbildningsområdet och annan systematiskt framtagen kunskap.³¹

Evidens

Begreppet evidens kommer från medicinsk forskning och innebär att basera sitt arbete på bästa tillgängliga kunskapen. Begreppen evidens och evidensinformerad undervisning finns inom skolans värld och ska då ses i skolans sammanhang. Innebörden av begreppen är dock omdiskuterade och det förekommer olika definitioner och förhållningssätt i debatten.³² Rapporten kommer fortsättningsvis inte beröra dessa begrepp, vilket bland annat motiveras utifrån att granskningen har avgränsats till att inte göra bedömningar av forskningens eller den beprövade erfarenheten innehåll.

Betydelsefulla faktorer för en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet

Huvudmannen har det övergripande ansvaret för att utbildningen genomförs i enlighet med skollagen.³³ Eftersom utbildningen ska vila på vetenskaplig grund enligt skollagen ingår det därmed i huvudmannens ansvar att se till att denna bestämmelse följs i skolverksamheterna. Formuleringen i skollagen tydliggör också lärares och rektors ansvar för att bedriva en undervisning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.³⁴

Som ledare för den pedagogiska verksamheten är det viktigt att rektorn driver pedagogiska diskussioner, verkar för samhörighet och samsyn i kollegiet och ser till att utvecklingsarbetet omsätts i praktisk handling i varje lärares undervisning. På motsvarande sätt behöver rektorn förutsättningar och förtroende både från sina

³⁰ Skolverket (2018). *Forskningsbaserat arbetssätt, några nyckelbegrepp*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskningsbaserat-arbetssatt/forskningsbaserat-arbetssatt-nagra-nyckelbegrepp>, uppdaterad 2018-12-18, tillgänglig 2019-03-15.

³¹ Skolverket (2018). *Att arbeta forskningsbaserat*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskningsbaserat-arbetssatt/att-arbeta-forskningsbaserat>, uppdaterad 2018-11-29, tillgänglig 2019-03-15.

³² Se exempelvis VBE-programmet (2017). *Vetenskap och beprövad erfarenhet skola*. Lund: Lunds universitet. Skolverket (2018). Promemoria om några begrepp för en forskningsbaserad verksamhet. dnr 2018:958. Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

³³ 2 kap. 8 § skollagen (2010:800).

³⁴ 2 kap. 9 § skollagen (2010:800). Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. s. 223 f. 2 kap. 9 § skollagen (2010:800). Se vidare i Bilaga 4 Rättslig reglering.

chefer och sin personal. Det är därför viktigt att samtliga aktörer i styrkedjan tar nödvändigt ansvar och samspelar i sitt ansvarstagande.³⁵

I följande avsnitt redogörs för vad forskning och andra studier lyfter fram som viktigt i rektorns och huvudmannens arbete i relation till forskning och beprövad erfarenhet i syfte att utveckla utbildningen.

Tydlig utgångspunkt i elevernas och lärarnas behov

Hur kan skolor arbeta för att regelmässigt integrera forskning och beprövad erfarenhet i utbildningen? Ett första steg är att ta utgångspunkt i den analys av utvecklingsbehoven som varje skola och huvudman ska göra – det vill säga att systematiskt och kontinuerligt följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen.³⁶ Verksamhetens resultat bör dessutom följas upp, analyseras och bedömas i relation till vad vetenskap och beprövad erfarenhet lyfter fram som betydelsefullt. Även vid planering och prioritering av utvecklingsinsatser är det viktigt att ta hänsyn till forskning.³⁷

Forskning lyfter fram att skolor regelmässigt behöver ta in och integrera ny kunskap för att den ska komma elever till del i en undervisning av hög kvalitet. Det inledande steget är att analysera vilka behov som finns i utbildningen och vilken kunskap som kan möta de identifierade behoven. Behovsanalysen behöver förankras väl i organisationen och mynna ut i ett fåtal tydliga prioriteringar.³⁸

Viktiga faktorer för att forskning och beprövad erfarenhet ska kunna föras in och användas i skolans verksamhet

Tidigare studier identifierar några organisatoriska faktorer som betydelsefulla för skolors förmåga att inhämta, värdera och välja ny kunskap för att utveckla utbildningen. I rapporten från riksdagens utvärderings- och forskningssekretariat beskrivs en arbetsgång där skolans behovsanalys följs av en inventering av vilka nya metoder som finns att tillgå. I studien påpekas att det är viktigt att tillgängliga metoder bedöms utifrån deras stöd i forskning samt potential att svara mot verksamhetens behov.³⁹

Grundläggande faktorer i detta sammanhang är att skolans verksamma ges praktiska förutsättningar för att söka ny kunskap. En sådan förutsättning är att de har tillgång till forskningspublikationer.⁴⁰ Det är även viktigt att det avsätts tid för att medarbetare ska kunna söka, läsa och bearbeta kunskap.⁴¹

En annan central aspekt handlar om att kunna göra kritiska och adekvata val av forskning och beprövad erfarenhet. Persson framhåller att lärare behöver stöd att utveckla grundläggande kunskaper för att förstå, värdera och använda vetenskaplig

³⁵ Skolinspektionen (2010). *Framgång i undervisningen. En sammanställning av forskningsresultat som stöd för granskning på vetenskaplig grund i skolan*. dnr 2010:1284.

³⁶ 4 kap. 3, 4 och 5 §§ skollagen (2010:800).

³⁷ Skolverket (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. s. 11.

³⁸ Utvärderings- och forskningssekretariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13: RFR 10. s. 6-7.

³⁹ Ibid. s. 26.

⁴⁰ Utvärderings- och forskningssekretariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13: RFR 10

⁴¹ Ibid. s. 54.

kunskap. Detta handlar bland annat om att kunna ta ställning till olika typer av forskning och värdera kunskaper i förhållande till skolans olika sammanhang.⁴²

Med utgångspunkt i internationell forskning summerar Håkansson och Sundberg centrala strategier för att forskningsresultat ska vara en ”naturlig del i skolans inre liv och verksamhet”. En grund för detta är att såväl beslutsfattare som pedagogiskt yrkesverksamma *i)* är informerade om forskning genom såväl egna kanaler som från myndigheter eller organisationer, *ii)* utvecklar forskningsrelaterad kompetens genom professionsinriktade akademiska program eller forskarskolor, *iii)* medvetet använder forskningsresultat som grund för skolutveckling i det egna kvalitets- och utvecklingsarbetet samt *iv)* utvecklar kärnprocesser och ny kunskap genom samspel och interaktion med forskare.⁴³

Vidare identifierar Bjursell och Sjö Dahl, utifrån ett flertal litteraturgenomgångar, centrala områden för att knyta forskning och skolverksamhet närmare varandra. De framhåller vikten av att bygga en lärande kultur i skolan där diskussion och reflektion prioriteras genom att ledningen bidrar med ett stöttande klimat, kommunikationsnätverk och samverkan.⁴⁴

Paralleller kan dras till forskning om skolförbättring som lyfter fram rektors centrala roll för att skapa kollegialt samarbete. Jarl, Blossing och Andersson pekar på att framgångsrika skolor kännetecknas av bestående regler för hur verksamheten ska organiseras, till exempel i fråga om en tydlig struktur för arbetslagen, rollfördelning och former för samarbete kring undervisningen mellan lärarna.⁴⁵ Olofsson framhåller att det är gynnsamt att bygga en skolorganisation där enskilda medarbetare eller arbetslag ges särskilt ansvar för utvecklingsarbetet.⁴⁶

Även huvudmannens styrning är betydelsefull för skolors arbete inom detta område. Huvudmannen kan exempelvis stödja skolors arbete genom att bygga upp stödfunktioner för att sprida forskningsresultat och skapa strukturer för erfarenhetsutbyte mellan skolor. Skolinspektionen har sett stora skillnader i olika huvudmäns ansvarstagande och förmåga att genom överblick och helhetssyn stödja de verksamheter som är deras ansvar. Huvudmän delegerar alltför ofta strategiskt viktiga frågor till rektor, utan stöd eller uppföljning. Detta kan innebära problem för skolans likvärdighet.⁴⁷

Syfte och frågeställningar

Denna tematiska kvalitetsgranskning syftar till att granska kvaliteten i rektorns och huvudmannens arbete med att, utifrån identifierade behov, skapa förutsättningar för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Utifrån detta syfte har följande frågeställningar granskats:

⁴² Persson, S. (2017). Forskningslitteracitet – en introduktion till att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap. *Forskning i korthet*, nr 1 2017.

⁴³ Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁴⁴ Bjursell, C. och Sjö Dahl, C. (2018). *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i kommuners styrdokument*. Skolchefsinstitutets rapport 1:2018, Jönköpings universitet, s. 17-19.

⁴⁵ Jarl, M., Blossing, U. & Andersson, K. (2017). *Att organisera för skolframgång: Strategier för en likvärdig skola*. Stockholm: Natur och Kultur, s.80 ff.

⁴⁶ Olofsson, A. (2011). Lärares inställning till rektors ledning. I Höög, J. & Johansson, O. (red.) *Struktur, kultur och ledarskap – förutsättningar för framgångsrika skolor*. s.97-114. Reviderad 2014. Lund: Studentlitteratur AB.

⁴⁷ Skolinspektionen (2019). *Årsrapport 2018 – Skillnader i skolkvalitet och strategisk styrning*. dnr 2018:8449.

1. I vilken utsträckning skapar huvudmannen förutsättningar och arbetar för att utbildningen i grundskolan, utifrån identifierade behov, ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet?
2. I vilken utsträckning skapar rektorn förutsättningar och arbetar för att utbildningen i skolenheten, utifrån identifierade behov, ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet?

I granskningen har inga bedömningar av forskningens eller den beprövade erfarenhetens innehåll gjorts. Granskningen har därmed inte gjort någon omprövning av kvaliteten i den forskning och beprövade erfarenhet som huvudmän och rektorer valt att använda sig av i verksamheterna. Utanför granskningens inriktning ligger också hur en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet praktiskt tar sig uttryck i klassrummen och hur uppföljningen av utvecklingsarbetet sker.

Granskningens genomförande

Skolinspektionen har granskat 30 grundskolor och deras 30 huvudmän, varav fem fristående grundskolor. Granskningen har omfattat såväl rektors som huvudmannens ansvarstagande och arbete för att utbildning ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Urvalet av skolor och huvudmän har skett både slumpmässigt och strategiskt. 26 huvudmän har blivit slumpvis utvalda med en slumpvis utvald grundskolenhet per huvudman. Både kommunala och enskilda huvudmän med respektive grundskolenheter ingår i urvalet. Med utgångspunkt i att huvudmännens storlek kan påverka organisationen av arbetet samt att huvudmän och skolor med pågående forskningssamarbeten kan tillföra granskningen ytterligare dimensioner, valdes fyra huvudmän och deras respektive grundskolor ut strategiskt.⁴⁸

Skolinspektionen har inför besöken begärt in en verksamhetsredogörelse där rektorn och huvudmannen har ombetts beskriva det mest omfattande utvecklingsarbetet som pågår vid skolan och hos huvudmannen. Detta har varit ett sätt att få en bild av hur skolan arbetar med kritiska jämförelser.

Verksamhetsredogörelserna har sedan använts som underlag vid intervjuer. Vid varje verksamhetsbesök har intervjuer med lärare, personal med särskilt utvecklingsansvar, rektor, tjänstemän med särskilt utvecklingsansvar hos huvudmannen samt verksamhetschef och/eller skolchef för skolan genomförts.

Varje huvudman har efter avslutat besök fått ett beslut där Skolinspektionens bedömningar har framgått. En fördjupad analys av den insamlade empirin från alla granskade skolor och huvudmän utgör underlag för det sammantagna resultatet som presenteras i denna rapport.

Mer information om granskningens genomförande finns i bilaga 2.

⁴⁸ I bilaga 3 framgår vilka skolor och huvudmän som granskats och på vilken grund de har blivit utvalda.

Kvalitetsgranskningens iakttagelser

I detta avsnitt presenteras det sammantagna resultat från granskningen som Skolinspektionen bedömer är särskilt viktigt att lyfta fram. Här redovisas också exempel från de verksamheter som Skolinspektionen bedömer arbetar på ett mindre väl eller väl fungerande sätt med de aktuella områdena. Resultaten och exemplen har framkommit i de intervjuer som har genomförts under granskningsbesöken samt i de verksamhetsredogörelser som rektor och representanter för huvudmannen har lämnat till Skolinspektionen inför granskningen.

Huvudmannens arbete

I vilken utsträckning skapar huvudmannen förutsättningar och arbetar för att utbildningen i grundskolan, utifrån identifierade behov, ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet?

Majoriteten av huvudmännen ger lite eller begränsat stöd för skolors arbete med vetenskaplig grund

Granskningen visar att det varierar i vilken utsträckning som huvudmännen ger stöd till grundskolorna i arbetet med att skapa en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet utifrån verksamhetens behov. Nästintill alla besökta huvudmän kartlägger skolornas utvecklingsbehov, men många saknar stödande funktioner och arbetssätt för att hjälpa skolorna med att ta in och förhålla sig till forskning. Nästan en tredjedel av de besökta huvudmännen ger alldeles för lite stöd till skolorna inom detta område. Lika många huvudmän har ett visst stödande arbete, men stödjer inte skolornas arbete fullt ut.

Stödande funktioner är i flera fall utvecklade eller okända

Hos de huvudmän där Skolinspektionen har sett att stödet är otillräckligt saknas bland annat stöd till rektorer, forum där rektorer kan diskutera utbildningsfrågor i relation till forskning och beprövad erfarenhet liksom stöd från olika funktioner eller grupper hos huvudmannen. Exempelvis saknar en av de besökta huvudmännen helt ett kontinuerligt arbete för att stödja skolornas arbete inom området. Huvudmannen har inte heller gjort någon uppföljning av hur den besökta skolan arbetar med dessa frågor. Rektorn vid den besökta skolan efterfrågar en möjlighet att diskutera utbildningsfrågor i relation till forskning och beprövad erfarenhet med andra rektorskollegor. Vid en annan skola beskriver rektorn att rektorerna i kommunen arbetar som "egenföretagare" och önskar ett mer utvecklat samarbete. Det finns en rektorsgrupp i kommunen, men frågor kring forskning har inte varit i fokus i denna grupp.

I ett annat exempel vet inte lärarna vad de kan få för stöd från huvudmannens olika funktioner och enheter. Det råder också en osäkerhet kring hur lärarna ska gå tillväga för att kontakta dessa. En annan huvudman har en utvecklingsgrupp som ska stödja skolorna genom att bland annat delge lärarna och rektorn ny forskning. Enligt lärarna på den besökta skolan är detta stöd dock begränsat till ämnena svenska och matematik. I utvecklingsgruppen finns även en utvecklare inom informations- och kommunikationsteknik (IKT). Enligt lärarna är utvecklarens ansvarsområde för stort för att utvecklaren ska kunna ge skolorna det stöd som efterfrågas. Huvudmannen har inte heller tydliggjort förväntningarna på

förstelärarna som finns i organisationen i relation till frågor som berör vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Vissa huvudmän har heller inte skapat förutsättningar för lärare att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet, exempelvis genom att tillhandahålla olika informationskanaler eller genom att utveckla samverkan med forskare eller lärosäten i syfte att stödja skolornas arbete.

Stöd och strategisk styrning av användningen av karriärtjänster med syftet att stärka utbildningens förankring i forskning och beprövad erfarenhet, är något som är ofullständigt hos nästan en fjärdedel av huvudmännen. Exempelvis förväntas alla förstelärare vid en huvudman omvärldsbevaka, vara aktiva på sociala medier samt skapa nya kontakter och informella nätverk för att kunna bidra med ny kunskap till skolorna. Lärarna vid den besökta skolan känner dock inte till att skolan har tillgång till förstelärarna och rektorn har inte tydliggjort förstelärarnas uppdrag. Förstelärarna har heller ingen avsatt tid för att fullgöra uppdraget. I ett annat exempel har huvudmannen inte följt upp rektorernas användning av förstelärarna. Enligt lärarna på den besökta skolan har förstelärarna tidigare haft ett tydligt uppdrag och ansvar knutet till skolans utvecklingsarbete. Förstelärarna önskar att det vore uttalat vad de har för uppdrag relaterat till skolans utvecklingsarbete och att de får förutsättningar att genomföra uppdraget, vilket inte är fallet i nuläget.

En tredjedel av huvudmännen ger ett aktivt stöd

Omkring en tredjedel av de besökta huvudmännen arbetar emellertid aktivt inom väl utvecklade strukturer för att stödja grundskolornas arbete med att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Exempelvis tar dessa huvudmän tydligt ansvar för utbildningen och är drivande i utvecklingsfrågor. De söker efter och förmedlar forskning och beprövad erfarenhet till skolorna, via exempelvis digitala plattformar eller nyhetsbrev, och utvecklar samverkan med lärosäten. Huvudmännen har också olika stödenheter, exempelvis stöd för språkutveckling eller informationsteknik, som bidrar med kunskap inom olika områden. Detta innebär att skolorna ges stöd i att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet inom vissa specifika områden, även om detta ibland endast sker inom ett begränsat antal områden eller ämnen.

Positiva exempel – rektorsforum och stöd för att aktivt sprida forskning

Bland huvudmän med ett väl fungerande stöd är det också vanligt förekommande med forum där rektorer kan diskutera och reflektera kring frågor som relaterar till forskning och beprövad erfarenhet tillsammans, exempelvis en utvecklingsgrupp eller en rektorsgrupp, för att stödja arbetet vid skolorna.

Det finns också exempel på att huvudmän har funktioner eller grupper på huvudmannanivå för att stödja skolorna. Dessa har olika uppdrag kopplade till vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, exempelvis att följa och att kommunicera forskning och beprövad erfarenhet, ge skolorna direkt stöd i utvecklingsarbetet genom att koppla forskning och beprövad erfarenhet till prioriterade utvecklingsområden, ha kontakt med lärosäten eller verka som stödfunktion till rektorer. Det förekommer också att de driver övergripande utvecklingsarbeten och ansvarar för innehållet under studiedagar. Vidare finns det i fyra av de besökta verksamheterna karriärtjänster i form av lektorer. Dessa verkar bland annat för att, utifrån vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, systematiskt och strukturerat utveckla utbildningen och lärarnas kollegiala samverkan.

Granskningen visar också att fyra av de besökta huvudmännen har specifika enheter inom huvudmannens organisation som särskilt verkar för att säkerställa en

utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Detta handlar främst om relativt stora huvudmän. Exempelvis så stöds Fridaskolorna av Didaktikcentrum vid Fridaskolorna AB. Av granskningen vid den besökta skolan framkommer att Didaktikcentrum bland annat söker efter och presenterar aktuell forskning samt utvecklar samarbete med högskolor och universitet. I detta arbete ingår att omvärldsbevaka och ta fram forskningsöversikter. Didaktikcentrumet ansvarar även för att kompetensutveckla förstelärarna. Även Malmö kommun och Stockholms kommun har liknande resurser i Centrum för pedagogisk inspiration respektive Forskning och Utveckling. Malmö kommuns Centrum för pedagogisk inspiration har ett tiotal forskningsledare som arbetar i samverkan med Malmö universitet.

Utöver ansvarsfunktioner, grupper eller specifika enheter, visar granskningen att huvudmannens olika nätverk eller webbaserade forum utgör viktiga kanaler för lärarna i arbetet med att söka och inhämta ny kunskap i form av forskning och beprövad erfarenhet.

Många huvudmän samarbetar med lärosäten

Fyra femtedelar av de besökta huvudmännen samarbetar, när så är lämpligt, med lärosäten i arbetet för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Dessa samarbeten bidrar till att huvudmännen och skolorna bland annat får stöd i arbetet med skolutveckling, får kunskap om forskningsläget och kunskap om forskning inom de aktuella områdena. Lärare i några skolor uttrycker dock ett önskemål om att den samverkan som finns med lärosäten i högre utsträckning skulle vara mer ömsesidig, det vill säga att samverkan bör fokusera på båda parternas intressen. Samverkan med lärosäten skapar också möjligheter för lärarna att exempelvis delta i forskningsprojekt. Några huvudmän har också lärare som till viss del är anställda i kommunen och till en annan del forskarstuderar. Exempelvis har Luleå tekniska universitet, Region Norrbotten, Boden kommun och Luleå kommun startat en så kallad praktiktäna forskarskola med delade tjänster som ska ingå som forskningsöverbyggnad i lärarutbildningen.⁴⁹ Enligt verksamhetschefen för grundskolan i Luleå kommun är syftet med forskarskolan att säkerställa den vetenskapliga kompetensen och förskjuta forskningsinriktningen från studie "om" skolan till forskning i samverkan som utgår från skolans önskemål och behov. Vidare uppger några av de granskade huvudmännen att de för samtal med eller har upprättat avtal med en nationell försöksverksamhet kring praktiktäna skolforskning.⁵⁰

En tredjedel av de besökta huvudmännen samverkar med andra huvudmän och lärosäten via olika nätverk, som leds av exempelvis regionala utvecklingscenter vid lärosäten, myndigheter eller organisationer. I dessa nätverk deltar ofta personer i förvaltningsledningen eller dylikt.

En majoritet av huvudmännen ger inte grunder för att utveckla beprövad erfarenhet

För att lärare ska kunna dela erfarenheter med varandra är det viktigt att de har goda förutsättningar att samverka, både inom den egna skolan och med lärare på

⁴⁹ Luleå Tekniska universitet (2018). *Forskarsskola med verksamhetsförankring*. Hämtad från <https://www.ltu.se/ltu/calendar/Vetenskapens-hus/Forskarsskola-med-verksamhetsforankring-1.181958>, tillgänglig 2019-03-28.

⁵⁰ Utbildningsdepartementet (2017). *Uppdrag om försöksverksamhet med praktiktäna forskning*. Regeringsbeslut. dnr U2015/03573/UH, U2017/01129/UH. Se även Uppsala universitet (2019). Hämtad från *Frågor och svar om ULF-avtal*, <http://www.ulfavtal.se/om-ulf-avtal/>, tillgänglig 2019-03-28.

andra skolor. Granskningen visar dock att en majoritet av huvudmännen inte har skapat sådana förutsättningar. I vissa fall saknas samverkan mellan huvudmannens skolor. I andra fall saknas samverkan med andra huvudmäns skolor. I många verksamheter finns det visserligen en samverkan, men den används i låg utsträckning för att erfarenheter ska kunna prövas och utvecklas i ett bredare sammanhang. Drygt två tredjedelar av huvudmännen har inte heller utvecklat sättet att dokumentera i samband med att erfarenheter prövas.

Strukturer för samverkan mellan skolor saknas

Två tredjedelar av huvudmännen har inte skapat förutsättningar för *samverkan mellan sina skolor*. Flera lärare som intervjuats uppger att deras arbete skulle kunna föras vidare till andra skolor inom huvudmannens organisation, men att de inte har fått uppdrag eller förutsättningar att göra detta. Anledningar till att ett erfarenhetsutbyte mellan skolor inte sker uppges bland annat vara att det saknas tid och arenor för en mer strukturerad samverkan och att det saknas nätverk för vissa yrkeskategorier eller undervisningsämnen.

En del av dessa huvudmän har visserligen vissa strukturer för samverkan där ett erfarenhetsutbyte mellan skolor skulle kunna ske, exempelvis olika typer av nätverk, tillfällen då huvudmannens alla lärare träffas, webbplatser eller digitala forum. Men dessa samverkansformer används inte i syfte att erfarenheter ska prövas av flera grupper genom gemensam reflektion och dokumentation. Det erfarenhetsutbyte som sker vid dessa tillfällen är av mer spontan karaktär. I flera fall där nätverk finns har dessa ett otydligt syfte eller så ges enbart lärare i vissa ämnen möjlighet att delta. Någon huvudman uppger att det saknas resurser i form av exempelvis kvalitetsutvecklare som kan leda nätverken.

Viktigt att mindre huvudmän samarbetar med andra huvudmän

Enligt Skolverkets definition måste erfarenheter vara prövade, dokumenterade och genererade under en längre tidsperiod och av många. Skolinspektionen har därmed bedömt att mindre huvudmän behöver ha strukturer för samverkan med andra huvudmäns skolor för att erfarenheter ska kunna utvecklas till beprövad erfarenhet. Större huvudmän har emellertid bedömts kunna skapa möjlighet för detta inom sin egen organisation.

Mot denna bakgrund visar granskningen att nära två tredjedelar av huvudmännen inte har skapat förutsättningar för *samverkan med skolor hos andra huvudmän* för att möjliggöra att erfarenheter kan delas och prövas i ett bredare sammanhang. I flera av dessa verksamheter finns vissa arenor där erfarenheter kan delas med andra huvudmän. Flera skolchefer och tjänstemän deltar i samverkansforum eller nätverk med närliggande kommuner. Flera huvudmän uppger också att de deltar i olika regionala eller nationella sammanhang. I regel används dock inte dessa kontaktytor i syfte att utveckla beprövad erfarenhet.

Några mindre huvudmän ger exempel på sådant arbete som systematiskt har prövats, dokumenterats och delats mellan huvudmannens skolor, men inte delats med andra huvudmän och deras skolor. Vid en av de besökta skolorna har exempelvis försteläraren i svenska som andraspråk utbildat lärare från huvudmannens alla grundskolor i olika språkutvecklande arbetssätt. Lärarna har sedan diskuterat olika arbetssätt, prövat idéer i undervisningen och därefter delat erfarenheterna med varandra. För att dessa erfarenheter ska kunna utvecklas till beprövad erfarenhet skulle det dock krävas att lärarna delade sina erfarenheter med lärare vid skolor hos andra huvudmän.

Ett fåtal huvudmän arbetar medvetet för att utveckla beprövad erfarenhet

Även om den övergripande bilden visar att många huvudmän har ett otillräckligt arbete inom området, finns det också positiva exempel. Skolinspektionen har sett att en femtedel av de besökta huvudmännen har skapat strukturer för samverkan mellan lärare och att de arbetar medvetet och systematiskt för att erfarenheter ska kunna utvecklas till beprövad erfarenhet. Exempelvis arbetar en av huvudmännen med att anordna gemensamma kunskapsdagar för erfarenhetsutbyte mellan sina skolor. Det finns också pedagogiska utvecklingsgrupper där lärare från olika skolor träffas för att dela erfarenheter och utveckla gemensamma kunskaper. Alla skolor i kommunen deltar också i ett utvecklingsarbete kring lärandematriser. I detta arbete samlas handledare från samtliga skolor för att samordna arbetet. Samverkan med andra skolor hos andra huvudmän har skett i arbetet med lärandematriser och lärare från andra kommuner har deltagit i kommunens pedagogiska utvecklingsgrupper. Arbetet i utvecklingsgrupperna och erfarenheter från arbetet med lärandematriser dokumenteras och delas mellan skolor under gemensamma kompetensutvecklingsdagar.

En annan huvudman har tydliga strukturer för samverkan mellan huvudmannens skolor, exempelvis kommunövergripande ämnesgrupper och gemensamma studiedagar som har fokus på pedagogiska metoder. Denna huvudman deltar också i ett system för kollegial utbildning i samarbete med åtta grannkommuner där lärare får möjlighet att besöka varandras verksamheter över kommungränserna. Dessa kommuner har också gemensamma studiedagar. Ytterligare en huvudman har tagit fram en gemensam mall för hur lärarnas arbete ska dokumenteras. Huvudmannens utvecklingsenhet har sedan i uppdrag att sammanställa dokumentationen så att den kan ligga till grund för att generera beprövad erfarenhet.

I granskningen har de intervjuade huvudmännen också gett exempel på sådant arbete som de anser kan vara beprövad erfarenhet. Ett sådant exempel är en plan för hur skolorna kan arbeta med nyanlända elever, vilken har utvecklats inom en större huvudmans organisation. Lärarna som arbetar i förberedelseklasser har läst litteratur och diskuterat styrkor och svagheter i deras verksamheter. Därefter har de satt mål, prövat och reviderat planen. Enligt lärarna har planen reviderats flertalet gånger utifrån att de har fått mer kunskap från forskning och synpunkter från lärare i huvudmannens skolor som har prövat planen. Planen har sedan spridits i ett nätverk kring förberedelseklasser och har kommit till användning i huvudmannens skolor. En annan huvudman har även påbörjat ett projekt med arbetsnamnet "Beprövad erfarenhet" för att i efterhand sammanställa och analysera vilka tidigare utvecklingsarbeten inom huvudmannens organisation som skulle kunna betecknas som beprövad erfarenhet. Syftet är att ta fram ett förslag till en modell för hur huvudmannen ska kunna bedriva utvecklingsarbete så att beprövad erfarenhet bättre kan genereras.

Rektors arbete

I vilken utsträckning skapar rektorn förutsättningar och arbetar för att utbildningen i skolenheten, utifrån identifierade behov, ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet?

Kritiska jämförelser har saknats i cirka en tredjedel av de exempel som Skolinspektionen har granskat

I en majoritet av de besökta skolorna uppger rektorn och lärarna att skolans valda utvecklingsområden är relevanta och utgår från verksamhetens identifierade behov av utveckling. Exempel på områden som skolorna prioriterat vad gäller att utveckla utbildningen är ledarskap i klassrummet, värdegrund, tillgängliga lärmiljöer, hälsa och digitalisering. Exempel på insatser som skolorna har valt är metoder som kooperativt lärande, bedömning för lärande, ”Skriva sig till lärande” och lärandematriser.

I en majoritet av de besökta skolorna beskriver rektorer och lärare att de generellt antar ett kritiskt förhållningsätt till trender och färdiga arbetsmodeller inom utbildningsområdet. Ansvarsfunktionerna vid en av de besökta skolorna uttrycker emellertid att de ibland behöver ifrågasätta kollegors val av metoder eller arbetsätt och be dem reflektera kring hur vissa trender som lärarna vill följa relaterar till de behov som finns i verksamheten.

I granskningen har tre skolor av olika anledningar inte kunnat bedömas utifrån om de kritiskt värderar och jämför olika metoder och arbetssätt i valet av insats som ska användas i utbildningen. Av de återstående skolorna har cirka en tredjedel inte ett tillräckligt utvecklat arbete när det handlar om att jämföra och värdera olika insatser utifrån ett brett underlag av källor. Vid fem av dessa skolor har rektorn och lärarna visserligen varit noga med att undersöka om den valda insatsen är grundad i forskning, men de har inte jämfört och värderat insatsen mot alternativa metoder eller arbetssätt med samma inriktning.

Rektorerna i cirka två tredjedelar av de granskade skolorna har emellertid skapat förutsättningar för att lärarna ska kunna anta ett vetenskapligt förhållningsätt i arbetet med att värdera, jämföra och välja insatser som de ska använda för att utveckla utbildningen. I dessa verksamheter är det framträdande att rektorn och lärarna aktivt söker efter flera olika kunskapskällor i valet av insats och att de kritiskt värderar och jämför olika insatser. Rektorn har uttryckligen en förväntan om att lärarna ska föra kritiska diskussioner för att avgöra den nya kunskapens relevans för verksamheten och skapar möjlighet för detta. I intervjuer beskriver lärare att konstruktiva diskussioner i kollegiet särskilt bidrar till att de antar ett vetenskapligt förhållningsätt.

Efter att en insats har valts väljer rektorn och lärare också vilket underlag, i form av exempelvis litteratur eller annat material, som ska användas i utvecklingsarbetet. Granskningen visar att detta val i två tredjedelar av skolorna har genomförts av en eller några ansvarsfunktioner på skolan eller i huvudmannens organisation, eller så har underlaget ingått i ett utbildningspaket (exempelvis Skolverkets kompetensutvecklingsutbildningar). Exempelvis arbetar en av de besökta skolorna med tillgängliga lärmiljöer utifrån att skolan har ett behov av att finna en gemensam struktur för undervisningen och ett gemensamt förhållningsätt. I skolans arbete

med att hitta relevant litteratur och material att använda i utvecklingsarbetet har olika funktioner i elevhälsan haft ett uttalat uppdrag att, utifrån sin kunskap, ta fram litteratur som lärarna har kunnat läsa och bearbeta.

Exempel på hur skolornas arbete med att värdera och välja insatser kan se ut i praktiken

Nedan ges konkreta exempel som identifierats i granskningen och som illustrerar skolornas tillvägagångssätt i arbetet med att värdera och välja metoder eller arbetssätt som ska användas i utbildningen. De exempel som beskrivs är en del av skolornas kontinuerliga arbete och utgör mindre välfungerande eller välfungerande exempel. I enlighet med granskningens avgränsningar görs ingen bedömning av de valda metoderna eller arbetssätten kvalitet eller lämplighet, utan det är skolornas tillvägagångssätt för att välja och värdera metoder och arbetssätt som är i fokus.

Följande exempel illustrerar aspekter som funnits i de skolor där Skolinspektionen sett att ett kritiskt förhållningssätt varit mindre välfungerande.

En kritisk värdering och jämförelse i relation till andra möjliga metoder eller arbetssätt saknas. Rektorn och lärarna vid en av de besökta skolorna beskriver att de har granskat att det valda arbetssättet kooperativt lärande⁵¹ vilar på vetenskaplig grund, men de har inte kritiskt värderat arbetssättet i relation till andra möjliga arbetssätt. Det råder också delade meningar om rektorn och lärarna har undersökt om det finns någon kritik mot arbetssättet.

En enskild forskningsstudie styr valet av metod. I en av de besökta skolorna hade en tidigare rektor arbetat med metoden "Skriva sig till lärande" (STL)⁵² på en annan skola och upplevde att metoden fungerade väl. Mot bakgrund av detta, och mot vad en enskild forskningsstudie visar om vilka effekter metoden får på elevernas lärande, beslutade den tidigare rektorn att STL skulle vara det dominerande pedagogiska verktyget på hela skolan. Den nuvarande rektorn och lärarna beskriver också att de har positiva erfarenheter av arbetssättet. Forskning som eventuellt visar på andra konsekvenser studerades emellertid inte inför valet av insats. Det framkommer inte heller att rektorn eller lärarna har jämfört och värderat alternativa metoder eller arbetssätt med samma inriktning för att säkerställa att den metod som valts är den som bäst svarar mot verksamhetens behov.

Huvudmannens utbildningskoncept begränsar skolans val av metoder och arbetssätt. Vid en av de besökta skolorna har huvudmannen bestämt att huvudmannens skolor ska arbeta efter ett och samma utbildningskoncept. Vid besöket konstaterar Skolinspektionen att skolan och huvudmannen inte allsidigt söker efter forskning och beprövad erfarenhet utan i stället väljer sådan kunskap som förstärker det egna konceptet. Även om huvudmannen stödjer skolorna i arbetet med att inhämta forskning och beprövad erfarenhet håller sig den kunskap som förmedlas till skolorna inom ramarna för konceptet och utgår därmed inte från ett brett underlag av källor. Lärarna på skolan uttrycker också att de till exempel inte följer upp verksamhetens resultat utifrån elevers

⁵¹ Kooperativt lärande kan beskrivas som ett arbetssätt som utgår från ett kommunikativt och relationsinriktat perspektiv för att utveckla elevernas lärande och sociala sammanhållning.

⁵² Skriva sig till lärande (STL) är en metod för hur man kan arbeta med skrivande i skolan. Metoden bygger på ett språkutvecklande arbetssätt där man kombinerar pedagogik och digital teknik för att främja samarbete och kommunikation mellan elever och lärare.

socioekonomiska bakgrund och könstillhörighet eftersom alla skolor arbetar på samma sätt enligt huvudmannens utbildningskoncept.

En kritisk värdering och jämförelse av olika källor görs inte alltid på ett tydligt sätt.

En av de besökta skolorna arbetar med att utveckla lärarnas ledarskap i klassrummet. Utvecklingsområdet identifierades utifrån att det har varit oroligt i klasser och att det fanns ett behov av att utveckla lärarnas ledarskap. Behovet har också förstärkts av en hög omsättning av elever som har medfört att elevgruppernas sammansättning ofta ändras. Insatsen som pågår vid skolan är därmed kopplad till identifierade behov i verksamheten. I utvecklingsarbete är det inte någon särskild idé eller metod som ska införas på skolan, utan lärarna arbetar gemensamt med en bok som fokuserar på hur lärarna kan utveckla sitt eget ledarskap genom att observera kollegor. Vid valet av litteratur har skolan emellertid inte tagit del av och valt mellan olika källor för att kritiskt värdera och välja litteratur som bäst motsvarar verksamhetens behov.

Följande exempel illustrerar aspekter som funnits i de skolor där Skolinspektionen sett att ett kritiskt förhållningssätt varit välfungerande:

Arbetet sker stegvis och bygger på nära kontakt med forskare. En av de besökta skolorna har valt att arbeta med arbetssättet Learning studies⁵³ för att utveckla undervisningen inom olika ämnen. Valet av arbetssätt och relevanta kunskapskällor har varit en stegvis process. Skolan har ett pedagogiskt råd som består av skolledning samt så kallade spårlagsledare och ämnesgruppsledare, vilka alla är förstelärare. Det pedagogiska rådet arbetar med skolans utvecklingsinsatser, bland annat genom att söka efter och ta del av forskning. En av de biträdande rektorerna har ett uttalat pedagogiskt utvecklingsuppdrag med ett särskilt ansvar för att hålla sig uppdaterad kring ny kunskap. I fallet med införandet av Learning studies har det tagits stegvisa kontakter med forskare vid olika lärosäten kring val av litteratur. Arbetet har skett i nära dialog med lärarkollegiet. Utifrån detta har det pedagogiska rådet beslutat vilken litteratur som ska användas i arbetet med Learning studies i skolans ämnesgrupper och lärandegrupper.

En ansvarsfunktion, i form av förstelärare, driver utvecklingsarbetet och främjar ett vetenskapligt förhållningssätt vid valet av arbetssätt.

Vid en av de besökta skolorna har värdegrundsarbetet varit i fokus under några läsår. På skolan finns en förstelärare som är ansvarig för arbete med skolans värdegrund. I arbetet med att skapa samsyn och fungerande arbetssätt i värdegrundsarbetet har skolan tittat på flera olika metoder och program. Försteläraren inom värdegrundsarbetet har dessutom fördjupat sig i ett flertal andra program för att kunna ställa olika alternativ mot varandra i valet av metod. Lärarna har därefter fört en diskussion om vilka delar av de olika programmen som skulle kunna vara relevanta för skolan, utan att arbeta med ett färdigt program. Därtill har skolans lärare gått flera utbildningar som berör värdegrundsfrågor för att de ska få en bred kunskapsbas att utgå ifrån vid värderingen och valet av insatser som ska användas i verksamheten. Arbetet bygger på gemensamma förhållningssätt men är också anpassat till behoven i de olika elevgrupperna. Enligt lärarna arbetade skolan mer oreflekterat med olika färdiga koncept innan den beskrivna satsningen påbörjades. Lärarna har, med hjälp av försteläraren,

⁵³ Learning study, kan kortfattat beskrivas som ett praktisknära forskningsprojekt där forskare och lärare arbetar tillsammans. En learning study har det dubbla syftet att förändra praktiken till det bättre och att utveckla teorier.

utifrån egna erfarenheter, forskning och skolans behov, utvecklat de arbetsätt som de använder sig av i utbildningen.

Huvudmannen stödjer skolan vid valet av metoder och arbetsätt. En av de besökta skolorna arbetar med huvudmannens övergripande utvecklingsarbete kring samarbetslärande med systemteori som grund.⁵⁴ Utvecklingsarbetet valdes utifrån huvudmannens uppföljningar och analys av verksamheten som visade att det fanns ett behov av att öka pedagogernas medvetenhet om strukturer för undervisningen i syfte att bättre utnyttja undervisningstiden för att stödja elevernas lärande. Inom huvudmannens organisation har en disputerad lärare och en doktorand, som båda ingår i huvudmannens specifika enhet som stödjer skolorna, haft ett uttalat ansvar för att söka av forskningsfältet för att ta fram relevanta artiklar inom ramen för det valda utvecklingsområdet. Lärarna uppger att även de söker efter och kritisk granskar olika kunskapskällor. Huvudmannens enhet har sedan tillsammans med ledningen haft ett gemensamt ansvar för att leta efter relevant litteratur. Även material från bland annat Skolverket och Vetenskapsrådet har använts. Huvudmannens specifika enhet har bland annat ansvar för att kritiskt granska olika kunskapskällor och ta fram förslag på insatser inom det utvecklingsområde som skolorna arbetar med. Enheten har i uppdrag att omvärldsbevaka och ta fram forskningsöversikter över aktuella områden.

I flera skolor är ansvarsfördelningen inte tydlig

I granskningen har Skolinspektionen sett att det finns vissa faktorer som är viktiga för att ansvarsfördelningen ska främja ett arbete som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Sådana faktorer är *i)* att ansvarsfunktionerna har ett tydligt uppdrag i relation till arbetet med vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet samt utrymme och mandat att utföra detta, *ii)* att ansvarsfunktionerna och deras uppdrag är väl känt i organisationen samt *iii)* att ansvarsfunktionerna är ansvariga för att driva utvecklingsarbetet och hålla sig uppdaterade med forskning och beprövad erfarenhet inom ansvarsområdet.

I nästan en fjärdedel av skolorna har inte rektorn tydliggjort ansvarsfördelningen när det gäller ansvaret för att stödja skolans arbete med vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Vid dessa verksamheter har det bland annat varit otydligt för lärarna på skolan vem eller vilka som har utrymme och mandat att arbeta med utvecklingsarbete i relation till forskning och beprövad erfarenhet och hur alla berörda delar av skolans verksamhet ska omfattas av arbetet. Lärare uttrycker bland annat att det är otydligt för dem vad ansvarsfunktionens uppdrag är i relation till arbetet med vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och att de inte vet vad de kan förvänta sig av funktionen. I några verksamheter är det också otydligt vem som har ansvar för att söka efter och dela forskning med kollegiet. Det förekommer även att ansvarsfunktionens uppdrag är tydligt men det saknas tid för att utföra uppdraget och i något av dessa fall saknas forum för att förmedla sådan kunskap till övriga lärare.

⁵⁴ Samarbetslärande med systemteori som grund innebär, enligt huvudmannen, att med utgångspunkt i systemteoretiska strukturer utveckla struktur och innehåll i undervisningen. I undervisningen finns det generella inslag och strukturer som kan bidra till ett ökat lärande och engagemang hos eleverna. Lärarna använder sig av systemteoretiska redskap för att ge eleverna en förståelse och förutsättningar för inflytande och ansvar över sin kunskapsutveckling. Huvudmannen menar att metoden bidrar till ett ökat lärande samtidigt som elevernas lärande och behov uppmärksammas.

I omkring hälften av de besökta skolorna visar granskningen att det finns en tydlig ansvarsfördelning som stödjer ett arbete med vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet på skolan. Mer specifikt visar granskningen att nästan hälften av de besökta skolorna har en ledningsgrupp eller en skolutvecklingsgrupp där rektor och representanter från skolans olika personalgrupper ingår. Dessa har ofta ett övergripande ansvar för arbetet med att kartlägga verksamhetens utvecklingsbehov, är delaktiga i prioriteringen av utvecklingsområden samt planerar för hur insatserna ska anpassa och integreras i verksamheten. Därmed har de också ett ansvar för arbetet med att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. På de besökta skolorna finns ofta ansvarsfunktioner som exempelvis arbetslagsledare, förstelärare, biträdande rektorer, specialpedagoger, utvecklingslärare eller lärledare. Dessa funktioner har bland annat ett ansvar för att driva något av skolans utvecklingsarbeten, leda lärarnas kollegiala samverkan och/eller delge kollegiet forskning och beprövad erfarenhet inom det specifika området. Det förekommer också att ansvarsfunktionerna har ansvar för att handleda lärare, planera studiedagar eller generellt driva pedagogiska frågor. Vid några skolor finns det också arbetsgrupper som ansvarar för att driva skolans olika utvecklingsområden. Exempelvis sker detta vid en skola genom att arbetsgrupperna läser aktuell forskning och litteratur inom området, systematiskt undersöker verksamheten och ta fram underlag för hela skolans arbete.

Vid några skolor framkommer det att rektorn arbetar strukturerat med att följa upp ansvarsfunktionernas arbete för att säkerställa att personalen tar del av och är involverade i utvecklingsarbetet, exempelvis genom att följa upp lärarnas individuella mål (kopplat till utvecklingsarbetet) vid medarbetarsamtalen, ta del av arbetslagens dokumentation eller följa upp vad lärare tar med sig till undervisningen efter fortbildning.

Lärarna ges olika förutsättningar att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet

Alla lärare har ett eget ansvar att arbeta utifrån vetenskaplig grund. Som stöd för ett effektivt arbete är det dock väsentligt att skolledningen visar var aktuell forskning och beprövad erfarenhet finns att tillgå. Den forskning som produceras är omfattande och den är såväl nationell som internationell. Granskningen visar att lärarna i två femtedelar av de besökta skolorna saknar eller till viss del saknar förutsättningar för att lättillgängligt söka och inhämta ny kunskap i form av forskning och beprövad erfarenhet. Lärarna vid en skola menar att det vore bra om tillgängliga informationskanaler skapas och att det finns mer tid avsatt då lärarna kan söka och inhämta ny kunskap. Lärare vid en annan skola uttrycker att de anser att det är svårt att söka efter forskning på egen hand. Vid ytterligare en skola söker och inhämtar lärare forskning och beprövad erfarenhet på fritiden och utifrån eget intresse som en effekt av att skolan saknar fungerande mötesstrukturer. Lärare och rektorer beskriver också utmaningar i arbetet med att söka efter relevant forskning, exempelvis att värdera den stora mängd forskning som finns tillgänglig.

Flera rektorer uttalar förväntningar

Vid intervjuer i drygt en tredjedel av de besökta skolorna beskriver både rektorer och lärare att rektorn har uttalade förväntningar på att lärarna ska följa med i aktuell forskning och debatt inom sitt/sina ämnen, vilket i vissa verksamheter följs upp vid medarbetarsamtal. I drygt en femtedel av skolorna har rektorn också förväntningar om att personalen i alla delar av sitt arbete ska utgå från vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

I skolor där arbetet med att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet fungerar, ger rektorn lärarna förutsättningar till detta bland annat genom att lärarna har tillgång till olika informationskanaler. Exempelvis kan olika ansvarsfunktioner förse lärare med ny kunskap. Rektorn och huvudmannen kan också delge detta via olika studiedagar, digitala plattformar eller nyhetsbrev (som tidigare beskrivits). Olika funktioner, grupper och enheter hos huvudmannen beskrivs också som en källa till forskning i utvecklingsarbetet samt för att få information om föreläsningar och fortbildningar. Vidare samverkar två tredjedelar av de besökta skolorna med lärosäten. Det framkommer att samverkan bland annat bidrar till att skolorna får information om föreläsningar och fortbildningar, får stöd i arbetet att söka och inhämta forskning samt att säkerställa att valda insatser vilar på en vetenskaplig grund. Samverkan med studenter från lärarprogrammet som gör sin verksamhetsförlagda utbildning uppges också vara viktiga informationskanaler för att få kännedom om aktuell forskning. Vid en huvudman har utvecklingsledaren i kommunen exempelvis tagit kontakt med ett universitet i utvecklingsarbetet. Universitetet har sedan deltagit under hela arbetets gång och rektorn uttrycker att kontakten med universitetet har varit en tydlig framgångsfaktor när det gäller att hitta relevanta kunskapskällor. Detta i sig har medfört en ändamålsenlig grund för värderingar och val inom huvudmannens verksamhet.

Planera för att ta till sig forskning och beprövad erfarenhet

I granskningen har Skolinspektionen sett att viktiga förutsättningar för lärarna är att det finns tid avsatta för att söka, läsa in och bearbeta information från olika källor. Flera lärare upplever däremot att de saknar tid för detta. I en skola som bedömts skapa goda förutsättningar för lärarna har rektorn exempelvis satt samman en grupp som ska se över lärarnas scheman för att dessa ska få utrymme att följa aktuell forskning och debatt. Rektorn har också skapat möjlighet för lärarna att dela information med varandra. Drygt två tredjedelar av skolorna har olika typer av regelbundna kollegiala samtal, som bland annat benämns "lärgrupper" eller "pedagogiska träffar", för att skapa möjlighet för lärarna att dela ny kunskap och erfarenheter med varandra. Vid några av de besökta skolorna har rektorn också en uttalad förväntan och tydligt krav på lärarna att de efter en utbildningsinsats delar den nya kunskapen med övriga lärare i kollegiet, ofta genom att muntligt återge kunskapen. Lärarna ges då tid till detta efter avslutad utbildningsinsats.

I en majoritet av skolorna uttrycker lärarna att de förutom de beskrivna informationskanalerna har ett eget ansvar för att hålla sig uppdaterade inom sitt/sina ämnen eller i relation till skolans utvecklingsområden. I detta arbete använder sig lärarna av olika informationskanaler, exempelvis tidskrifter, fackpress, ämnesportaler, sociala medier, skolmyndigheters hemsidor, nyhetsbrev från lärosäten eller deltagande i olika nätverk.

Sammantaget ger iakttagelserna bilden av att rektorerna inte i tillräcklig utsträckning ser till att lärarna har förutsättningar att regelbundet söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet. Lärarna har inte alltid tillgång till olika informationskanaler och berättar att de upplever att de saknar tid och utrymme för att söka och inhämta ny forskning och beprövad erfarenhet. Avsaknaden av informationskanaler som finns tillgänglig för all personal innebär att arbetet riskerar att bli personbundet och att lärarna ges olika förutsättningar att söka och inhämta sådan kunskap.

I en majoritet av skolorna skapar rektorn goda förutsättningar för lärarna att anpassa insatser till verksamheten

Ett välfungerande arbete med att anpassa metoder och arbetssätt till verksamheten kännetecknas av att lärarna får möjlighet att samverka och vara delaktiga i hur arbetet ska gå till. Som tidigare beskrivits, har också olika ansvarsfunktioner en viktig roll i arbetet med att leda och driva arbetet med att anpassa och integrera insatser. I skolor som saknar strukturer och ett arbete för att anpassa och integrera insatser i verksamheten finns det risk att ny kunskap inte kommer till praktisk användning och därmed inte kommer eleverna till del.

Granskningen visar att rektorer skapar förutsättningar för lärarna att anpassa och integrera valda insatser i verksamheten i drygt två tredjedelar av de besökta skolorna. I dessa skolor kännetecknas arbetet med att anpassa och integrera insatser av att rektorn styr och planerar för hur insatser ska anpassas och integreras. Exempelvis uppger rektorn vid en av de besökta skolorna att lärarna inom arbetslagen skapar planer för hur de ska anpassa och integrera insatserna.

I drygt två tredjedelar av verksamheterna följer arbetet med att anpassa och integrera insatserna ett givet arbetssätt där lärarna läser litteratur, diskuterar i olika gruppkonstellationer och utifrån diskussionerna förbereder en insats i undervisningen. När insatsen är genomförd samlas lärarna för att reflektera och dra slutsatser samt eventuella lärdomar som kan integreras i verksamheten. Vid någon skola är det även tydligt uttalat att slutsatserna ska kopplas till målen för verksamheten. Därigenom finns det tydliga strukturer för hur den nya kunskapen ska föras in i verksamheten och lärare har möjlighet att dela erfarenheter med varandra.

Det beskrivna arbetssättet är vanligt förekommande i Skolverkets kompetensutvecklingsutbildningar, så kallade "lyft". Lärare i de besökta skolorna som arbetat med Skolverkets utbildningar uppger att det har varit värdefullt att delta i de olika "lyften" och att de har uppskattat de metoder som använts för att integrera ny kunskap i verksamheten. Enligt de intervjuade lärarna i granskningen bidrar arbetssättet till att stärka det kollegiala samtalet och samarbetet mellan lärare. Exempelvis beskriver rektorn och lärare vid en av de besökta skolorna att de har deltagit i Skolverkets satsning Matematiklyftet och att det arbetssätt som då användes har inspirerat dem till att använda samma arbetssätt i andra utvecklingsinsatser på skolan.

Vid ett par av de besökta skolorna har Skolinspektionen sett att arbetet med att anpassa och integrera valda insatser i skolans verksamhet inte är tillräckligt utvecklat. Vid dessa verksamheter saknas en tydlig styrning och planering för hur valda insatser ska integreras i verksamheten, det är otydligt för lärarna vem som ansvarar för att detta ska ske och det saknas strukturer för kollegial samverkan. Vid en av dessa skolor har lärarna exempelvis inte fått möjlighet att diskutera och reflektera kring den forskning som de har tagit del av. Det är inte heller tydligt uttalat av rektorn hur lärarna ska använda sig av den nya kunskapen i utbildningen. Rektorn har inte heller följt upp om eller hur lärarna använder sig av kunskapen.

Lärarna ges möjlighet att dela erfarenheter med varandra men dokumentation saknas

I en majoritet av de besökta skolorna visar granskningen att lärarna kan dela erfarenheter och i samverkan reflektera över gjorda erfarenheter inom skolan, genom exempelvis olika mötesformer. I fyra av de besökta skolorna saknas dock strukturer som möjliggör att lärare kan dela med sig av sina erfarenheter från

utbildningen eller så finns dessa men lärarna ges inte förutsättningar för ett sådant erfarenhetsutbyte. Exempelvis används avsatta tider för samverkan mellan lärare till annat eller så är arbetet inte systematiserat och sker på lärares eget initiativ.

Inte heller på skolnivå är dokumentationen utvecklad i sådan utsträckning att beprövad erfarenhet ska kunna utvecklas. Granskningen visar att nästan två tredjedelar av skolorna inte har en dokumentation så att andra verksamma lärare kan följa hur erfarenheterna har prövats och vilket resultat det har gett i relation till elevernas lärande. I flera verksamheter sker någon form av dokumentation av lärares reflektioner, men dokumentationen är inte så pass detaljerad att en annan lärare kan följa vad läraren har provat. Utfallet av det som läraren har provat har inte heller beskrivits i någon större utsträckning. Orsaker till att lärarnas arbete inte dokumenteras uppges bland annat vara att det inte är uttalat av rektorn att någon ska ta ansvar för att de erfarenheter som har prövats i utbildningen ska dokumenteras.

Vid en skola där dokumentationen är välfungerande sker denna på en digital plattform som all personal har tillgång till. Rektorn sammanställer sedan effekterna av lärarnas arbete utifrån dokumentationen och presenterar den samlade bilden för lärarna. Lärare i flera av de besökta verksamheterna uttrycker i intervjuer att de ser värdet av att utveckla dokumentationen och är positiva till ett sådant arbete.

I flera verksamheter används ett arbetssätt, som tidigare beskrivits, där lärarna läser litteratur, diskuterar i olika gruppkonstellationer och utifrån diskussionerna förbereder en insats i undervisningen. Skolinspektionens granskning visar att arbetssättet ger goda förutsättningar för lärarna att dela erfarenheter samt samverka kring och pröva olika erfarenheter. I samband med att en skola använder sig av detta, eller liknande arbetssätt, finns det ofta en utsedd handledare eller samtalsledare. Exempelvis framkommer det att samtalsledaren vid en skola har utbildats i vetenskaplig metod i samverkan med ett lärosäte vilket enligt de intervjuade bidrar till att lärarnas samverkan genomsyras av ett vetenskapligt förhållningssätt. Granskningen visar också att samtalsledarna ibland ingår i nätverk med andra samtalsledare för att utbyta erfarenheter och utveckla arbetet.

Sammantagen bild av skolornas och huvudmännens utvecklingsområden

I detta avsnitt redovisas de utvecklingsområden som ofta har identifierats i de verksamheter som har ingått i granskningen. Sammantaget har 17 skolor och 25 huvudmän bedömts behöva utveckla arbetet för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i något eller några avseenden. Utvecklingsområdena är en konsekvens av granskningens iakttagelser.

Huvudmännen behöver i högre utsträckning:

Stödja skolornas arbete för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Stödet bör vara anpassat efter skolornas och organisationens behov. Om huvudmannen inte ger skolorna stöd i arbetet finns det risk att utbildningen vid huvudmannens skolor håller olika kvalitet och att skolor som är behov av ett sådant stöd inte lever upp till skollagens krav.

Huvudmännen och rektorerna behöver i högre utsträckning:

Skapa strukturer för samverkan mellan lärare för att möjliggöra att erfarenheter kan utvecklas till beprövad erfarenhet.

Det behöver finnas strukturer för samverkan mellan lärare, både inom och mellan skolor, som möjliggör att erfarenheter kan delas och prövas i utbildningen. Rektorn behöver utveckla former för samverkan som möjliggör att erfarenheter kan prövas av flera lärare över tid. Lärare och annan personal bör i detta arbete ges möjlighet att reflektera över om erfarenheter som görs inom utbildningen kan utgöra en grund för beprövad erfarenhet.

Huvudmannen behöver i detta arbete se till att lärares erfarenheter tas tillvara så att de kan prövas och utvecklas i ett bredare sammanhang (av många och under en längre tid). Strukturer behöver skapas för att möjliggöra samverkan mellan huvudmannens skolor och, vid behov, med andra huvudmäns skolor så att erfarenheter kan prövas av många. För att möjliggöra att erfarenheter ska utvecklas till beprövad erfarenhet behöver skolorna och huvudmannen också ha system för hur arbetet ska dokumenteras.

Rektorerna behöver i högre utsträckning:

Utforma en ansvarsfördelning på skolan som stödjer ett arbete med vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

I detta arbete är det viktigt att det är tydligt för ansvarsfunktionerna och kollegiet vem som har ansvar, utrymme och mandat för att arbeta med utveckling av utbildningen i relation till forskning och beprövad erfarenhet.

Säkerställa att lärarna antar ett vetenskapligt förhållningssätt i samband med val av forskning och beprövad erfarenhet i utvecklingsarbetet.

I detta arbete bör rektorn och lärarna jämföra och värdera resultat från flera olika källor kritiskt för att säkerställa att de har stöd i forskning eller beprövad erfarenhet, och undersöka att insatserna som har valts motsvarar verksamhetens behov. Detta inkluderar också att ha en kritisk distans till färdiga arbetsmodeller och trender inom det pedagogiska området. Detta arbete kan stärkas genom att skolan, vid behov, utvecklar samarbete eller samverkan med forskare och olika lärosäten.

Avslutande diskussion

Den svenska skolan möter idag ett flertal utmaningar. Några aspekter som återkommer i skoldebatten är den ökande skolegregationen, bristen på behöriga lärare och en hög rektorsomsättning. Även skolmarknadens konsekvenser och frågor om otillåtna konfessionella inslag i undervisningen diskuteras. En övergripande bild är att det finns problem med likvärdigheten i svensk skola.

Skolors kvalitet och huvudmäns förmåga att klara lagstiftningens krav skiljer sig åt på ett betydande sätt. Samtidigt anger skollagen att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det är en viktig paragraf för att alla elever ska få en utbildning av god kvalitet och kunna utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar. Utan en gedigen kunskapsförankring riskerar utbildningen att på sikt bli svagt underbyggd och personberoende. Trender, koncept eller andra uppfattningar utan vetenskaplig grund kan bli styrande för skolors utveckling. Skolinspektionen har i sin tillsyn sett exempel på att undervisningen inte har varit saklig och allsidig. Bristerna har i vissa fall varit av sådan omfattning att de äventyrat elevers rätt till en utbildning som bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

För att kunskap i form av forskning och beprövad erfarenhet ska komma eleverna till del i undervisningen måste skolor regelmässigt integrera sådan kunskap i utbildningen.⁵⁵ Professionen kan både vara mottagare och aktiva skapare av ny kunskap. Även om enskilda lärare har ett ansvar för att löpande hålla sig orienterade inom sitt ämnesområde ansvarar rektor och huvudman för att stärka lärares förutsättningar att bedriva en undervisning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁵⁶

Skolinspektionens samlade bedömning är att majoriteten av granskade huvudmän och rektorer behöver utveckla arbetet inom området. Majoriteten av huvudmännen ger litet eller begränsat stöd till skolorna och cirka en tredjedel av skolorna har valt vissa metoder och arbetssätt i utbildningen utan kritiska jämförelser. Skolinspektionen kan också konstatera att endast ett fåtal huvudmän har ett så pass systematiskt och brett arbete att erfarenheter som prövats kan dokumenteras och delas för att utveckla beprövad erfarenhet.

Det finns också fungerande exempel som är viktiga att uppmärksamma. Skrivningen i skollagen har nu funnits ända sedan 2010-års skollag. Skolinspektionen kan se att även om arbetet behöver utvecklas och förbättras finns idag mer diskussion och ett aktivt arbete på flera granskade skolor.

I följande avsnitt diskuteras några valda aspekter som mot bakgrund av granskningens resultat kan ha bäring för huvudmäns och rektorers fortsatta arbete inom området.

⁵⁵ Detta betonas även i Utvärderings- och forskningssekretariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13: RFR 10.

⁵⁶ Skolverket (2012). Promemoria om *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*. dnr 2012:1700. s. 1 och 4. 2 kap. 8-9 §§ (skollagen 2010:800).

Lärare behöver ges goda förutsättningar att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet

I granskningen uttrycker lärare bland annat att de tycker att det är svårt att veta var de kan söka efter och hitta den kunskap de behöver. Lärare och rektorer beskriver också utmaningar i arbetet med att söka efter relevant forskning, exempelvis den stora mängd forskning som finns tillgänglig samt bristen på tid för att sätta sig in i nya forskningsrön. Tillgängligheten till forskning samt bristen på tid och stöd för lärare att komma åt användbar forskning har också identifierats som ett hinder för att ny kunskap ska nå och användas i skolan.⁵⁷

Rektorerna behöver i högre utsträckning se till att lärarna ges kunskap om och tillgång till olika informationskanaler samt tid och utrymme för att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet. Detta har också tidigare uppmärksammats i forskning.⁵⁸ Ett sätt att skapa en stödjande organisation på skolenhetsnivå är att tillsätta funktioner med olika ansvarsområden. Granskningen visar att de funktioner vid skolorna som har ett uttalat ansvar för utvecklingsarbete ofta driver arbetet inom skolans olika utvecklingsområden och ansvarar för att delge kollegiet litteratur och material inom området.

Granskningens resultat går i linje med studier som visar att det är gynnsamt att bygga en organisation där enskilda medarbetare eller arbetslag ges särskilt ansvar för utvecklingsarbetet.⁵⁹ För att sådana funktioner ska bidra till att utbildningen utvecklas utifrån forskning och beprövad erfarenhet visar granskningen att det krävs att funktionerna har ett tydligt uppdrag i relation till dessa frågor samt att de har mandat och utrymme för att utföra uppdraget. Rektorn bör skapa förutsättningar för en funktionell organisation när det gäller tydliga roller, mandat, ansvar och mötesstrukturer. Mötesstrukturerna måste vara tydligt inriktade mot att lärarna kan söka efter, dela och värdera forskning och beprövad erfarenhet utifrån ett kritiskt förhållningssätt för att det ska finnas en god grund för att göra aktiva och medvetna val av metoder och arbetssätt.

Även huvudmannen har en viktig roll för att stödja och skapa förutsättningar för skolor att söka och inhämta forskning och beprövad erfarenhet. I verksamheter där huvudmannen aktivt stödjer skolorna visar granskningen att skolan ges bättre förutsättningar att utforma en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Detta sker exempelvis genom att huvudmannen söker efter och förmedlar forskning och beprövad erfarenhet till skolorna, tillhandahåller informationskanaler i form av digitala plattformar eller att funktioner eller grupper på huvudmannanivå underlättar för lärarna att finna forskning och sålla i informationsflödet. Granskningen visar också att samverkan med lärosäten utgör en viktig informationskanal för forskning samt bidrar med viktig vägledning i arbetet med att värdera olika resultat från forskning. Olika strukturer för samverkan mellan lärare på huvudmannens olika skolor eller mellan olika ansvarsfunktioner, såsom exempelvis nätverk, utgör också värdefulla

⁵⁷ Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁵⁸ Utvärderings- och forskningssekretariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13: RFR 10.

⁵⁹ Utvärderings- och forskningssekretariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13: RFR 10. Olofsson, A. (2011). Lärares inställning till rektors ledning. I Höög, J. & Johansson, O. (red.), *Struktur, kultur och ledarskap – förutsättningar för framgångsrika skolor*. s.97-114. Reviderad 2014. Lund: Studentlitteratur AB.

informationskanaler med den förutsättningen att inriktningen i dessa är vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Det finns dock yttre faktorer som skapar ytterligare utmaningar, exempelvis kostnaden för att få tillgång till publicerade forskningsartiklar i tidskrifter och bristen på forskningsöversikter av forskning inom utbildningsvetenskap.⁶⁰ Dessa utmaningar kan också inverka på rektorn och lärarnas val av insatser genom att de i stället för att jämföra och värdera kunskap väljer sådan kunskap som finns lättillgänglig eller som de blir rekommenderade av andra att välja.

Viktigt med ett vetenskapligt förhållningssätt för att undvika att styras av färdiga koncept

Vikten av att lärare reflekterar och har ett kritiskt förhållningssätt förstärks när informationsflödet är stort och det kan vara svårt att avgöra riktigheten i och grunden för informationen. Forskning pekar också på att kommersiella aktörer erbjuder skolor färdiga koncept och enkla "lösningar" på pedagogiskt svåra frågor.⁶¹ Skolinspektionen ser en risk för att skolor och huvudmän inte alltid primärt utgår från sina prioriterade utvecklingsbehov utan att färdiga modeller eller koncept i stället blir styrande för hur och vad de väljer att arbeta med.⁶² Huvudmannen, rektorn och lärarna måste ta ansvar för att inte andra aspekter, vid sidan av behoven, styr deras val av prioriterade utvecklingsområden eller insatser och att ett vetenskapligt förhållningssätt alltid tillämpas vid valet av insatser. Detta för att inte enskilda personers egna eller starka övertygelse om en metods framgång, eller enskilda forskare som framhåller en viss forskning och dess resultat som den "rätta lösningen" på skolans svårigheter, ska bli överordnad behoven och skolans arbete med att kritiskt värdera och jämföra olika metoder. Utgångspunkten är att en lärande organisation genomsyras av ett vetenskapligt förhållningssätt.

Granskningen visar att omkring en tredjedel av verksamheterna är i behov av att utveckla och stärka det vetenskapliga förhållningssättet i arbetet med att välja insatser, utifrån verksamhetens behov, utifrån ett brett underlag av källor. Om det finns brister i arbetet med att värdera och jämföra olika resultat utifrån ett brett underlag av källor finns det exempelvis risk för att skolan och lärarna använder sig av en enskild studie som visar andra resultat än de flesta andra studier inom området.⁶³ En utbildning som inte baserar sig på den bästa tillgängliga kunskapen kan inverka på elevers kunskapsutveckling och deras möjligheter att nå målen för utbildningen. På grund av detta är det viktigt att alla verksamma i skolan antar ett kritiskt och reflekterande förhållningssätt i relation till innehållet i utbildningen. I förlängningen finns annars en risk för att alla elever inte ges möjlighet att utvecklas

⁶⁰ Även om Skolforskningsinstitutet tillhandahåller ett antal forskningssammanställningar inom området. Se Skolforskningsinstitutet (2018). *Forskningssammanställningar*. Hämtad från <https://www.skolfi.se/forskningssammanstallningar/>, reviderad 2018-08-16, tillgänglig 2019-03-28. Levinsson, M. (2013). *Evidens och existens – Evidensbaserad undervisning i ljuset av lärares erfarenheter*. (Doktorsavhandling) Göteborgs universitet. ISBN: 978-91-7346-756-8. Se även exempelvis Universitetslärares (2019). *Vetenskapliga publiceringar kostar en halv miljard per år*. Hämtad från <https://universitetslararen.se/2019/03/28/vetenskapliga-publiceringar-kostar-en-halv-miljard-per-ar/>, tillgänglig 2019-03-28.

⁶¹ Se exempelvis Tanner, M. Samuelsson, J. & Pérez Prieto, H. (2017). Skolan, marknaden och ämnet. Kommersiella aktörer på internet i undervisningen. I *KAPET*, Karlstads universitet, 13(1), s. 3-26.

⁶² Se exempelvis Utvärderings- och forskningssekreteriet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10. s. 26.

⁶³ Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar. En annan utmaning är att det kan vara svårt för de verksamma i skolan att värdera olika forskningsresultat om de inte har gedigna kunskaper inom området.⁶⁴ Denna utmaning försvåras ytterligare av den stora mängd information som finns tillgänglig, lärarnas bristande tid samt brist på stöd till lärare för att komma åt användbar forskning.⁶⁵ Granskningen pekar på att olika färdiga utbildningsinsatser eller medarbetare med särskilda ansvarsområden och spetskompetenser kan underlätta och bidra med värdefull kunskap i arbetet med att inhämta, värdera och jämföra resultat från olika källor. Återkommande kontakter med verksamma forskare och lärosäten kan också vara ett sätt för personalen att komma i kontakt med ett brett underlag av forskning. Sådana samarbeten skulle också kunna ha en positiv inverkan vad gäller att utveckla ett vetenskapligt förhållningssätt till de val av insatser som skolan väljer att arbeta med.

Lärare och rektorer vid de skolor som ingått i granskningen och som har bedömts bedriva ett arbete med god kvalitet för att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet uttrycker att det vetenskapliga förhållningssättet och forskningsanknytningen ständigt är närvarande i deras arbete. I dessa verksamheter tolkas och förstås forskning och beprövad erfarenhet i relation till lärarnas fördjupande förståelse av utbildningens innehåll samt metoder och arbetssätt. Lärare vid dessa skolor använder därmed inte färdiga koncept eller modeller direkt i utbildningen, utan anpassar själva resultatet av forskning och beprövad erfarenhet till elevernas behov och de särskilda förutsättningar som finns i verksamheten. Även forskning visar att den medvetna användningen av forskningsresultat som grund för skolutveckling är en början för att få in forskning som en naturlig del av skolans inre liv och verksamhet.⁶⁶

Förutsättningar för kollegial samverkan och reflektion bör skapas

Betydelsen av lärares kollegiala samverkan och möjlighet till gemensam diskussion och reflektion tas återkommande upp i forskning.⁶⁷ I OECD:s senaste rapport om svensk skola lyfts också behovet av att öka och stödja samverkan mellan lärare samt stärka forskningsbasen i svensk lärarutbildning.⁶⁸ Utifrån granskningen ser Skolinspektionen att en utvecklad och välfungerande kollegial samverkan bland annat ger lärare bättre förutsättningar att utveckla och främja det vetenskapliga förhållningssättet som behövs för att navigera i den forskning som idag finns tillgänglig. Samverkan skapar också tydliga strukturer för hur forskning ska föras in i verksamheten.

Samtidigt pågår det också en bredare diskussion kring att forskningsresultat och erfarenhetsbaserad kunskap är framtagen i en viss kontext medan det i olika skolor finns många olika perspektiv att ta hänsyn till.⁶⁹ Skolinspektionen vill i detta

⁶⁴ Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

⁶⁵ Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁶⁶ Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁶⁷ Se exempelvis Jarl, M., Blossing, U. & Andersson, K. (2017). *Att organisera för skolframgång: Strategier för en likvärdig skola*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁶⁸ OECD (2019). *OECD Economic Surveys: Sweden 2019*. Paris, OECD Publishing.

⁶⁹ Se exempelvis Bjursell, C. och Sjö Dahl, C. (2018). *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i kommuners styrdokument*. Skolchefsinstitutets rapport 1:2018, Jönköpings universitet.

sammanhang lyfta fram att en väl utvecklad och organiserad kollegial samverkan kan ge lärarna ökade möjligheter att relatera resultaten från forskningsresultat och erfarenhetsbaserad kunskap till den egna verksamhetens unika behov och förutsättningar. Lärare ges också möjlighet att kontinuerligt ifrågasätta och reflektera över insatsernas relevans och effektivitet i relation till verksamhetens varierande behov.

Samverkan med forskare kan stärka skolors arbete

Forskning visar att det saknas mötesplatser mellan forskare och skolor för diskussion av gemensamma frågor.⁷⁰ Granskningens iakttagelser visar emellertid att det i två tredjedelar av de besökta verksamheterna finns en samverkan med universitet och högskolor. Återkommande kontakter med verksamma forskare vid olika lärosäten är ett sätt för personalen komma i kontakt med ett brett underlag av forskning och få värdefull information om olika kunskapskällor. Sådana samarbeten skulle också kunna ha en positiv inverkan vad gäller att utveckla ett vetenskapligt förhållningssätt till de val av insatser som skolan väljer att satsa på. Det är dock viktigt att skolor och huvudmän i dessa samarbeten utgår från sina egna identifierade behov och även här intar ett kritiskt förhållningssätt, till exempel genom att ta reda på om det finns annan forskning inom ett visst område än den som förmedlas av en specifik kontakt på ett lärosäte.

I granskningen framträder olika exempel som visar hur samverkan med forskare kan ske så att förutsättningar skapas för att utveckla en utbildning som vilar på vetenskaplig grund.

Lärare i några verksamheter uttrycker att den samverkan som finns med lärosäten i högre utsträckning behöver vara mer ömsesidig, det vill säga att samverkan bör fokusera på båda parternas intressen. Ett sätt att stödja skolorna för att skapa en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet kan vara att samverkan mellan forskare och skolor (eller skolhuvudmän) också berör de frågor, problem eller svårigheter, som professionen har identifierat i sitt utvecklingsarbete och på så sätt stödja skolutvecklingen.

Samverkan med lärosäten kan också öppna upp för lärare att exempelvis delta i forskningsprojekt eller forskningsskolor. Att lärare utvecklar forskningsrelaterad kompetens har tidigare identifierats som en strategi för att få in forskningen som en naturlig del i skolan.⁷¹ Några av de besökta skolorna och huvudmännen har initierat ett arbete med att skapa delade tjänster där lärare, samtidigt som de undervisar, deltar i en forskarutbildning. I granskningen ges också exempel på tjänstemän hos huvudmannen som arbetar som forskningsledare. Ett sätt att stärka relationen mellan svensk skola och akademien skulle kunna vara att skapa fler möjligheter för lärare att delta i olika forskningsaktiviteter för att på så sätt föra in mer forskningsrelaterad kompetens i skolorna.

Skolinspektionen ser positivt på de samverkansformer som identifierats i granskningen mellan lärosäten och de skolor och huvudmän som har granskats för att stärka skolans grund i forskning men också för att bidra med kunskap om vilka frågor och områden som skulle kunna beforskas.

⁷⁰ Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁷¹ *Ibid.*

Huvudmännen bör medvetet planera för att utveckla beprövad erfarenhet

Eftersom skollagen anger att utbildningen ska vila på beprövad erfarenhet behöver det finnas möjlighet vid skolorna och hos huvudmännen att generera beprövad erfarenhet. Även om det i granskningen ges exempel på huvudmän som arbetar medvetet och aktivt för att möjliggöra att erfarenheter kan utvecklas till beprövad erfarenhet, visar granskningen att huvudmännens styrning och arbete för att lärarnas erfarenheter ska kunna prövas och utvecklas i ett bredare sammanhang generellt behöver utvecklas.

Hos de granskade huvudmännen finns det ofta strukturer för samverkan mellan skolor och med skolor hos andra huvudmän, men dessa används sällan i syftet att erfarenheter ska prövas systematiskt av flera grupper genom gemensam reflektion och dokumentation.

För att få fram beprövad erfarenhet i stor skala krävs uttalade förväntningar och överblick

Huvudmännen behöver skapa stöd för samverkan mellan lärare från olika skolor och ge lärarna vägledning för att de systematiskt ska kunna dela och pröva erfarenheter i ett bredare sammanhang så att de kan utvecklas till beprövad erfarenhet. Detta kräver överblick och planering. En framgångsfaktor i detta arbete är att huvudmannen och rektorn har en uttalad förväntan på lärarna att de aktivt och kritiskt ska reflektera kring de erfarenheter som görs i utbildningen och som gett goda resultat för elevernas lärande. En viktig förutsättning för att erfarenheter ska kunna delas och prövas i ett bredare sammanhang är att arbetet dokumenteras. Om inte strukturer för samverkan mellan lärare skapas för att generera beprövad erfarenhet finns inte heller möjlighet att ta del av någon sådan.

En samverkan mellan lärare, utan systematisk dokumentation, kan leda till att lärare får viss inspiration till utveckling av utbildningen men leder inte till att lärares erfarenheter och kunskaper tas tillvara på ett omsorgsfullt sätt. Granskningen visar att en majoritet av de besökta skolorna och huvudmännen saknar eller är i behov av att utveckla ett arbete för att dokumentera lärarnas erfarenheter. I de fall viss dokumentation har gjorts så utgörs den oftast av lärares reflektioner eller egna tankar och är inte så pass detaljerad att någon annan lärare kan följa vad som prövats och vilka resultat det har gett.

Den statliga utredningen *Med undervisningsskicklighet i centrum* menar att den bristande systematiken vad gäller att pröva erfarenheter utgör ett hinder för att erfarenheterna ska komma till användning i skolutveckling. Enligt utredningen saknas en samlad ambition och strategi för en erfarenhetsbaserad kunskapsutveckling i skolan.⁷²

I det offentliga samtalet lyfts också betydelsen av att professionen behöver ges större utrymme att bygga upp och dela den beprövade erfarenheten. Granskningen visar att utvecklandet av lärarnas vetenskapliga förhållningsätt och den beprövade erfarenheten båda är viktiga faktorer för att åstadkomma en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Den

⁷² SOU 2018:17. *Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*. Slutbetänkande av Utredningen om en bättre skola genom mer attraktiva skolprofessioner. s. 106-107. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

beprövade erfarenheten kan också utgöra en grund för vilka frågor som den utbildningsvetenskapliga forskningen skulle kunna fokusera på.⁷³ Begreppet beprövad erfarenhet ger utrymme för att vidareutveckla och framhålla betydelsen av lärarnas erfarenhetsbaserade kunskap.

Inför granskningen fanns en osäkerhet om beprövad erfarenhet skulle kunna ha genererats i större skala. Skolinspektionen har i ett fåtal fall bedömt att huvudmän delar beprövad erfarenhet så systematiskt och brett att arbetet motsvarar Skolverkets definition. Dessa exempel är positiva och viktiga att uppmärksamma och lära av, så att fler huvudmän kan planera för att utveckla beprövad erfarenhet. Granskningen pekar dock på att det kan finnas svårigheter för mindre huvudmän att skapa former för ett sådant arbete. För dessa huvudmän är det särskilt angeläget att möjliggöra samverkan med andra huvudmäns skolor, så att goda exempel och erfarenheter kan fångas upp och prövas av många.

⁷³ SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Referenslista

Tryckta källor

- Bjursell, C. och Sjö Dahl, C. (2018). *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i kommuners styrdokument*. Skolchefsinstitutets rapport 1:2018. Jönköpings universitet.
- Carlgren, I. (2010). Den felande länken: Om frånvaron och behovet av klinisk utbildningsvetenskaplig forskning. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 15(4).
- Håkansson J. och Sundberg D. (2012). *Utmärkt undervisning. Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Håkansson J. och Sundberg D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och måluppfyllelse*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Höög, J. & Johansson, O. (red.) (2014). *Framgångsrika skolor – mer om struktur, kultur och ledarskap*. Reviderad 2014. Lund: Studentlitteratur.
- Jarl M., Blossing U. och Andersson K. (2017). *Att organisera för skolframgång*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kroksmark, T. (2010). Skolans ödesfråga. Forskande lärare och en skola på vetenskaplig grund. *Forskning om undervisning och lärande*, 4.
- Kroksmark, T. (2016). Vad är en skola på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet med forskande lärare. *Resultatdialog 2016*. Vetenskapsrådet. VR1616. ISBN: 978-91-7307-336-3.
- Levinsson, M. (2013). *Evidens och existens – Evidensbaserad undervisning i ljuset av lärares erfarenheter*. (Doktorsavhandling) Göteborgs universitet. ISBN: 978-91-7346-756-8.
- Nihlfors, E. och Johansson, O. (2013). *Rektor – en stark länk i styrningen av skolan*. Stockholm: SNS Förlag.
- OECD (2014). *TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning*. TALIS, OECD publishing.
- OECD (2019). *OECD Economic Surveys: Sweden 2019*. Paris, OECD Publishing.
- Olofsson, A. (2011). Lärares inställning till rektors ledning. I Höög, J. & Johansson, O. (red.) (2014). *Framgångsrika skolor – mer om struktur, kultur och ledarskap*. Reviderad 2014. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, S. (2017). Forskningslitteracitet – en introduktion till att förstå, värdera och använda vetenskaplig kunskap. *Forskning i korthet*, nr 1 2017.
- Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*.
- Utbildningsdepartementet (2017). *Uppdrag om försöksverksamhet med praktiska forskning*. Regeringsbeslut. Dnr U2015/03573/UH, U2017/01129/UH.
- Skolinspektionen (2010). *Framgång i undervisningen. En sammanställning av forskningsresultat som stöd för granskning på vetenskaplig grund i skolan*. dnr 2010:1284.

Skolinspektionen (2012). *Rektors ledarskap*. Skolinspektionens rapport 2012:1. dnr 2011:2236.

Skolinspektionen (2019). *Årsrapport 2018 – Skillnader i skolkvalitet och strategisk styrning*. dnr 2018:8449.

Skollagen (SFS 2010:800).

Skolverket (2011): *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Rapport 353.

Skolverket (2011) *Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning*. Forskning för skolan.

Skolverket (2012). Promemoria om *vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*. dnr 2012:1700.

Skolverket (2013). *Forskning för klassrummet. Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*. Stockholm: Elanders Sverige.

Skolverket (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer.

Skolverket (2018). Promemoria om *några begrepp för en forskningsbaserad verksamhet*. dnr 2018:958.

SOU 2018:17. *Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*. Slutbetänkande av Utredningen om en bättre skola genom mer attraktiva skolprofessioner. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Tanner, M. Samuelsson, J. & Pérez Prieto, H. (2017). Skolan, marknaden och ämnet. Kommersiella aktörer på internet i undervisningen. I *KAPET*, Karlstads universitet, 13(1), s. 3-26.

Utvärderings- och forskningssekretariatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10.

VBE-programmet (2017). *Vetenskap och beprövad erfarenhet skola*. Lund: Lunds universitet.

Internetkällor

Luleå Tekniska universitet (2018). *Forskarskola med verksamhetsförankring*. Hämtad från <https://www.ltu.se/ltu/calendar/Vetenskapens-hus/Forskarskola-med-verksamhetsforankring-1.181958>, tillgänglig 2019-03-28.

Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

Skolforskningsinstitutet (2018). *Forskningssammanställningar*. Hämtad från <https://www.skolfi.se/forskningssammanstallningar/>, reviderad 2018-08-16, tillgänglig 2019-03-28.

Skolverket (2018). *Att arbeta forskningsbaserat*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och->

[utvarderingar/forskningsbaserat-arbetsatt/att-arbeta-forskningsbaserat](#), senast uppdaterad 2018-11-29, tillgänglig 2019-03-15.

Skolverket (2018). *Forskningsbaserat arbetssätt, några nyckelbegrepp*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskningsbaserat-arbetsatt/forskningsbaserat-arbetsatt-nagra-nyckelbegrepp>, senast uppdaterad 2018-12-18, tillgänglig 2019-03-15.

Sveriges Radio (2017-12-20). *Puls för lärande – en myt enligt forskare*. Hämtad från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=95&artikel=6846653>, tillgänglig 2019-03-20.

Sveriges Radio (2016-01-16). *Ovetenskapliga idéer om hjärnrörelse sprids i skolor*. Hämtad från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=406&artikel=6342572>, tillgänglig 2019-03-20.

Universitetsläraren (2019). *Vetenskapliga publiceringar kostar en halv miljard per år*. Hämtad från <https://universitetslararen.se/2019/03/28/vetenskapliga-publiceringar-kostar-en-halv-miljard-per-ar/>, tillgänglig 2019-03-28.

Uppsala universitet (2019). *Frågor och svar om ULF-avtal*. Hämtad från <http://www.ulfavtal.se/om-ulf-avtal/>, tillgänglig 2019-03-28.

Bilagor

Bilaga 1 Begreppsförklaring

Nedan preciseras hur Skolinspektionen väljer att använda centrala begrepp inom ramen för denna kvalitetsgranskning. Det bör tilläggas att innebörden av begreppen är omtvistade och att olika definitioner och förhållningssätt förekommer i debatten.⁷⁴

Utbildning

I skollagen definieras utbildning som den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål. Undervisning definieras som sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden.⁷⁵

Vetenskaplig grund och vetenskapligt förhållningssätt

Vetenskaplig grund definieras inte i skollagen. Med vetenskaplig grund avses i denna kvalitetsgranskning att skolorna såväl ska *använda kunskap som härrör från vetenskapliga studier som att praktisera ett systematiskt utforskande för att kritiskt kunna granska, pröva och sätta resultat i ett sammanhang*.⁷⁶ Enligt Skolverket är det material som åsyftas inom ramen för vetenskap klassiskt framtagna akademisk kunskap, alltså sådan kunskap som produceras vid universitet och högskolor.⁷⁷

Skolforskningsinstitutet särskiljer begreppen vetenskaplig grund och vetenskapligt förhållningssätt. Man understryker att det är undervisningen som bedrivs som baseras på resultat från vetenskapliga studier, både avseende innehåll och hur man undervisar om ett visst ämnesinnehåll för att främja barn och elevers utveckling och lärande. Ett vetenskapligt förhållningssätt (eller kritiskt förhållningssätt) är däremot något man själv utvecklar. Ett vetenskapligt eller kritiskt förhållningssätt bör enligt Skolforskningsinstitutet antas i alla sammanhang där undervisningen planeras, genomförs eller utvärderas.⁷⁸

Ett vetenskapligt, kritiskt förhållningssätt betyder i praktiken att man ifrågasätter genom att vrida och vända på saker. I den här processen bör man fråga sig vem eller vilka som ligger bakom texten samt leta efter olika perspektiv och kritik mot de studier man läst. Kritik kan komma från forskare på området eller från andra discipliner, företrädare för olika intressen och politiska åsikter, samt enskilda tyckare.⁷⁹

Beprövad erfarenhet

Inte heller beprövad erfarenhet definieras i skollagen eller dess förarbeten. Med beprövad erfarenhet avses i denna kvalitetsgranskning att *den måste vara prövad*,

⁷⁴ Se till exempel SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*, s. 25-30. Stockholm: Norstedts Juridik AB. VBE-programmet (2017). Vetenskap och beprövad erfarenhet skola. Lund: Lunds universitet.

⁷⁵ 1 kap. 3 § skollagen (2010:800).

⁷⁶ Skolverket (2018). Promemoria om *Några begrepp för en forskningsbaserad verksamhet*. s. 4. dnr 2018:958.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Skolforskningsinstitutet (2017). *Undervisning på vetenskaplig grund*. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

⁷⁹ Ibid.

dokumenterad och genererad under en längre tidsperiod och av många. I Skolverkets tolkning av skollagen byggs den beprövade erfarenheten upp i verksamheten och av professionen och den är lika viktig som den akademiskt framtagna kunskapen. Dessa kunskapskällor ska komplettera varandra.⁸⁰

I många undervisningssituationer behöver den beprövade erfarenheten vara vägledande i de fall då vetenskaplig grund inte finns att tillgå. Den beprövade erfarenheten är en värdefull komponent i det dagliga utövandet av lärarprofessionen med konsekvenser för lärande som behöver beskrivas, reflekteras och få acceptans.⁸¹

Beprövad erfarenhet kopplas ofta samman med lång erfarenhet och i samhällsdebatten förekommer även begreppet "tyst" kunskap⁸². I intervju med bland annat anställda vid Skolverket framkommer dock att begreppet beprövad erfarenhet inte omfattar den individuella kunskapen, utan avser erfarenhet som är systematiskt framtagen under lång tid och som också är bearbetad och diskuterad inom kollegiet. Den tysta kunskapen är dock viktig för den vardagliga situationen i klassrummet. Den tysta kunskapen är inte dokumenterad, vilket gör att den är svår att både utveckla och dela.⁸³

Att en eller ett fåtal skolor arbetar på ett visst sätt kan inte benämnas som beprövad erfarenhet, utan i stället kan man då tala om till exempel lärande exempel. Det finns ingen absolut gräns för hur många skolor eller exempel som ska ligga till grund för beprövad erfarenhet.⁸⁴ Allmänt kan dock sägas att beprövad erfarenhet i likhet med forskningsresultat ska vara allmängiltig, generaliserbar och därför överförbar mellan olika skolor.⁸⁵

Skolverket ger exempel på hur beprövad erfarenhet kan byggas: en idé prövas av en person (erfarenhet). Denna idé prövas sedan av flera kollegor, en grupp, genom gemensam reflektion och dokumentation (prövad erfarenhet). Slutligen prövas samma idé av flera grupper och dokumenteras samt systematiseras för att kunna föras vidare (beprövad erfarenhet).⁸⁶

Att arbeta forskningsbaserat

För att leva upp till skollagens krav på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet menar Skolverket att det krävs ett forskningsbaserat arbetssätt. Att arbeta forskningsbaserat ska inte enbart förstås som att lärarlaget sitter ner och diskuterar eller att vi förlitar oss på den egna uppfattningen eller magkänslan. Ett

⁸⁰ Skolverket (2018). Promemoria om *Några begrepp för ett forskningsbaserat verksamhet*. s. 4. dnr 2018:958.

Skolverket (2012). Promemoria om *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*. dnr 2012:1700.

⁸¹ SOU 2018:19. *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*, s. 27. Stockholm: Norstedts Juridik AB. VBE-programmet (2017). *Vetenskap och beprövad erfarenhet skola*. Lund: Lunds universitet.

⁸² Se exempelvis Jahnke (2019). *Utveckla utbildning. Vetenskaplig grund, beprövad erfarenhet, tyst kunskap*. Stockholm: Liber.

⁸³ Utvärderings- och forskningssekreteriatet, Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning (2013). *Hur kan ny kunskap komma till bättre användning i skolan*. 2012/13:RFR 10, s. 78.

⁸⁴ Skolverket (2018). *Att arbeta forskningsbaserat*. Hämtad från

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskningsbaserat-arbetssatt/att-arbeta-forskningsbaserat>, senast uppdaterad 2018-11-29, tillgänglig 2019-03-15.

⁸⁵ Skolverket (2018). *Forskningsbaserat arbetssätt, några nyckelbegrepp*. Hämtad från

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskningsbaserat-arbetssatt/forskningsbaserat-arbetssatt-nagra-nyckelbegrepp>, senast uppdaterad 2018-12-18, tillgänglig 2019-03-15.

⁸⁶ Ibid.

forskningsbaserat arbetssätt innebär att medvetet och systematiskt använda sig av både vetenskapligt grundad kunskap och beprövad erfarenhet som bas för det egna kvalitets- och utvecklingsarbetet. För att göra det effektivt krävs att man diskuterar, kritiskt granskar, använder och utvärderar forskning på utbildningsområdet och annan systematiskt framtagen kunskap.⁸⁷

Evidens

Begreppet evidens kommer från medicinsk forskning och innebär att basera sitt arbete på bästa tillgängliga kunskapen. Innebörden av begreppen evidens och evidensinformerad undervisning är emellertid omdiskuterade och det förekommer olika definitioner och förhållningssätt i debatten.⁸⁸ Rapporten berör inte dessa begrepp, vilket bland annat motiveras utifrån att granskningen har avgränsats till att inte göra bedömningar av forskningens eller den beprövade erfarenheten innehåll.

⁸⁷ Skolverket (2018). *Att arbeta forskningsbaserat*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskningsbaserat-arbetsatt/att-arbeta-forskningsbaserat>, senast uppdaterad 2018-11-29, tillgänglig 2019-03-15.

⁸⁸ Se exempelvis VBE-programmet (2017). *Vetenskap och beprövad erfarenhet skola*. Lund: Lunds universitet. Skolverket (2018). Promemoria om några begrepp för en forskningsbaserad verksamhet. dnr 2018:958. Skolforskningsinstitutet (2017). Undervisning på vetenskaplig grund. Informationsblad. Hämtad från <https://www.skolfi.se/aktuellt/nya-informationsblad-att-ladda-ner/>, tillgänglig 2019-03-15.

Bilaga 2 Genomförande och metod

Urval

Urvalet av skolor och huvudmän har skett både slumpmässigt och strategiskt. 26 huvudmän har blivit slumpvis utvalda med en slumpvis utvald grundskolenhet per huvudman. Både kommunala och enskilda huvudmän med respektive grundskolenheter ingår i urvalet. Med utgångspunkt i att *huvudmännens storlek* kan påverka organisationen av arbetet samt att huvudmän och skolor med *pågående forskningsarbeten* kan tillföra granskningen ytterligare dimensioner valdes fyra huvudmän och deras respektive skolor ut strategiskt.

Verksamhetsredogörelser

Samtliga huvudmän och rektorer vid de skolor som besökts i samband med kvalitetsgranskningen har ombetts att lämna en verksamhetsredogörelse till Skolinspektionen. Verksamhetsredogörelsen omfattade frågor med relevans för det granskade området. Rektor och huvudman har också ombetts beskriva det mest omfattande utvecklingsarbetet som pågår vid skolan och hos huvudmannen. Dessa har sedan använts som underlag vid intervjuer.

Intervjuer

I granskningen har intervjuer varit en central insamlingsmetod. För att besvara granskningens frågeställningar har två separata gruppintervjuer genomförts med lärare/personal vid varje skola. I den första gruppintervjun har lärare deltagit och i den andra gruppintervjun har lärare/personal med skolutvecklingsansvar deltagit. Därtill har en enskild intervju genomförts med rektorn. Enskilda intervjuer eller gruppintervjuer har också genomförts med tjänstemän med skolutvecklingsansvar hos huvudmannen samt verksamhetschef eller skolchef för grundskolan.

Inför granskningen har intervjuguider för de olika intervjuerna utformats som stöd för intervjuaren. Intervjuerna har också konkretiserats genom att intervjuaren har relaterat intervjufrågorna till innehållet i den verksamhetsredogörelse som rektor och representanter för huvudmannen har inkommit med inför granskningsbesöket.

Lärarintervjuer

Till den första lärarintervjun har fyra till sex lärare valts ut av skolans rektor. Instruktionen inför urvalet förmedlade att urvalet så långt som möjligt skulle återspegla sammansättningen av personalgruppen, med lärare i olika ämnen och årskurser, såväl män som kvinnor samt lärare med lång respektive kort anställningstid på skolan. I den andra lärarintervjun har lärare/personal med särskilt skolutvecklingsansvar deltagit, om sådana har funnits.

Rektorsintervjuer

Rektorn på varje granskad skola har intervjuats enskilt. Syftet har varit att belysa rektorns ansvar när det gäller att säkerställa en utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Intervjuer med tjänstemän hos huvudmannen

Under granskningsbesöket har i regel två intervjuer genomförts med tjänstemän hos huvudmannen. I den första intervjun har tjänstemän med skolutvecklingsansvar deltagit. I den andra intervjun har i regel verksamhetschefen och/eller skolchefen för grundskolan deltagit.

Bilaga 3 Granskade skolor och huvudmän

Huvudman	Skola
Ale kommun	Surteskolan
Bladins skola, Stiftelsen	Bladins grundskola
Botkyrka kommun	Skogsbacksskolan [^]
Eslövs kommun	Nya Östra skolan
Fridaskolorna AB*	Fridaskolan Kvillebäcken*
Gullspångs kommun	Gullstensskolan åk F-6
Hallsbergs kommun	Långängskolan
Halmstads kommun	Valhallaskolan 1
Hammarö kommun	Hammarlundens skola 7-9
Haparanda kommun	Språkskolan
Hofors kommun	Lillåskolan
Hultsfreds kommun	Albäcksskolan 2
Inspira Förskolor & Skolor AB	Silverbäckens skola
Jensen Education College AB	Jensen grundskola Göteborg
Kävlinge kommun	Rinnebäcksskolan
Luleå kommun	Boskataskolan
Malmö kommun	Tingdammskolan
Motala kommun	Mariebergsskolan
Mölnåls kommun	Toltorpskolan
Orust kommun*	Henåns skola 4-6*
Partille kommun	Vallhamra skola 4-6
Ragunda kommun	Kullstaskolan
Stiftelsen Göteborgs Högre Samskola	Göteborgs Högre Samskola gr.
Stockholms kommun*	Bagarmossens skola*
Säffle kommun	Tingvallaskolan L
Tanums kommun	Hedeskolan
Uddevalla kommun	Sommarhemsskolan F-6
Umeå kommun*	Ålidhemsskolan F-5*
Uppvidinge kommun [^]	Älghultsskolan
Övertorneå kommun	Svarträvens skola 4-9

*Strategiskt urval

[^]Beslut för skolenheten eller huvudmannen har inte fattats på grund av en pågående tillsyn.

Bilaga 4 Rättslig reglering

I skollagen fastslås att utbildningen⁸⁹ ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.⁹⁰

I förarbetena till denna bestämmelse anges bland annat att de nationella styrdokumenterna ger läraren utrymme att välja innehåll och metoder för att nå målen. Vidare anges att detta kräver ett vetenskapligt förhållningssätt i bemärkelsen att kritiskt granska, att pröva och att sätta enskilda faktakunskaper i ett sammanhang. Arbetet i skolan med att välja innehåll och metod och att värdera resultatet ska därför präglas av ett vetenskapligt förhållningssätt och kunskaper som grundar sig på relevant forskning och beprövad erfarenhet. Både utbildningens innehåll och den pedagogik som används omfattas av bestämmelsen. Formuleringen tydliggör också lärares ansvar för att bedriva en undervisning som vilar på vetenskaplig grund.⁹¹ Enskilda lärare har därmed ansvar för att löpande hålla sig orienterade inom sitt ämnesområde.⁹²

Huvudmannen har det övergripande ansvaret för att utbildningen genomförs i enlighet med skollagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar.⁹³ Eftersom utbildningen ska vila på vetenskaplig grund enligt skollagen ingår det i huvudmannens ansvar att se till att denna bestämmelse följs i skolverksamheterna. Sedan 1 juli 2018 gäller även att huvudmannen ska utse en skolchef som ska biträda huvudmannen med att tillse att de föreskrifter som gäller för utbildningen följs i huvudmannens verksamhet inom skolväsendet.⁹⁴

I skollagen anges vidare att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor. Denna ska särskilt verka för att utbildningen utvecklas.⁹⁵ Eftersom rektorn är ansvarig för att utveckla utbildningen, och utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet enligt skollagen, ingår det i rektorns ansvar att se till att utbildningen vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Enligt skollagen ska varje huvudman inom skolväsendet på huvudmannanivå bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete genom att systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.⁹⁶ Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet ska vara att de mål som finns för utbildningen i skollagen och andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls. Det systematiska kvalitetsarbetet ska dokumenteras.⁹⁷ Det framgår även av skollagen att rektorn ansvarar för att se till att det bedrivs ett motsvarande systematiskt kvalitetsarbete på skolenhetsnivå,

⁸⁹ Vad som avses med utbildning framgår av skollagen 1 kap. 3 § skollagen i vilken det anges att utbildning är den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål. Se även prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. s. 633.

⁹⁰ 1 kap. 5 § tredje stycket skollagen (2010:800). För innebörden av begreppen vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet hänvisas till bilaga 1 i denna rapport.

⁹¹ Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. s. 223 f.

⁹² Skolverket (2012). Promemoria om *Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*. dnr 2012:1700. s. 1 och 4. 2 kap. 8-9 §§ (skollagen 2010:800).

⁹³ 2 kap. 8 § skollagen (2010:800).

⁹⁴ 2 kap. 8 a § skollagen (2010:800).

⁹⁵ 2 kap. 9 § skollagen (2010:800).

⁹⁶ 4 kap. 3 § skollagen (2010:800).

⁹⁷ 4 kap. 5-6 §§ skollagen (2010:800).

som det huvudmannen ska bedriva på huvudmannnivå. Rektorn ska genomföra detta arbete under medverkan av lärare, övrig personal och elever.⁹⁸

I Skolverkets allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete anges att skollagens krav på systematiskt kvalitetsarbete innebär att huvudmän och skolenheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen. Vidare anges att verksamhetens resultat dessutom behöver följas upp, analyseras och bedömas i förhållande till vad vetenskap och beprövad erfarenhet lyfter fram som betydelsefullt i genomförandet. Även vid planering och prioritering av utvecklingsinsatser är det viktigt att ta hänsyn till aktuell forskning.⁹⁹ Det anges även att det är viktigt att rektor ser till att både huvudmannens beslut om prioriterade utvecklingsområden och enhetens gemensamma beslut om utvecklingsinsatser får genomslag i personalens planering av undervisningen.¹⁰⁰

⁹⁸ 4 kap. 4-6 §§ skollagen (2010:800).

⁹⁹ Skolverket (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. s. 11.

¹⁰⁰ Skolverket (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. s. 36–38.

Bilaga 5 Referenspersoner

Referenspersoner vid framtagande av granskningens direktiv:

- Anna Forssell (Skolverket)
- Eva Minten (Skolverket)
- Elisabet Nihlfors (professor i pedagogik med inriktning mot ledarskap, dekan för Fakulteten för Utbildningsvetenskaper, Uppsala universitet)
- Maria Jarl (filosofie doktor i statsvetenskap och universitetslektor i utbildningsvetenskap, Göteborgs universitet)

Referenspersoner vid framtagande av granskningens intervjuguider och bedömningsmatris:

- Eva Minten
- Elisabet Nihlfors
- Maria Jarl

Referenspersoner vid framtagande av den övergripande och sammanfattande rapporten:

- Eva-Lena Lindster-Norberg (Skolverket)
- Elisabet Nihlfors